

RIG

TIDSKRIFT UTGIVEN AV FÖRENINGEN FÖR SVENSK KULTURHISTORIA
I SAMARBETE MED NORDISKA MUSEET OCH FOLKLIVSARKIVET I LUND

INNEHÅLL

MINNESORD

- Professor *Gösta Berg*, Stockholm: Herman
Zetterberg 1904—1963 49

UPPSATS

- Intendenten fil. kand. *Kersti Holmquist*, Stock-
holm: Kronstämpeln som efterstämpel 51
The crown hall-mark as a supervisory con-
trol mark 54

STRÖDDA MEDDELANDEN OCH AKTSTYCKEN

- Arkivarien fil. lic. *Jan Liedgren*, Stockholm:
Nils Rynings begravningsräkning 55
Traditionsinsamling och traditionsforskning.
Konferensen på Julita gård 1962 58

ÖVERSIKTER OCH GRANSKNINGAR

- Ernst Fischer: Flamskvävnader i Skåne. An-
mäld av professor *Sigfrid Svensson*, Lund .. 65

- Sven B. Ek: Väderkvarnar och vattenmøllor.
Anmäld av antikvarien fil. lic. *Olof Isaks-
son*, Luleå 68
Nils-Arvid Bringéus: Brännodling. Anmäld av
professor *Gösta Berg*, Stockholm 70
Nils-Arvid Bringéus: Järnplogen som innova-
tion. Anmäld av fil. dr *Ragnar Jirlow*,
Västerås 72
Wolfgang Jacobeit: Schafhaltung und Schäfer
in Zentraleuropa bis zum Beginn des 20.
Jahrhunderts. Anmäld av fil. lic. *Mátyás
Szabó*, Lund 73
Sten-Bertil Vide: Smålands minnen. Anmäld
av docent *Nils-Arvid Bringéus*, Lund 76

KORTA BOKNOTISER

- Hugo Oswald: Vallodling och växtföljder 78
Stattan Högberg: Kungl. Patriotiska Sällska-
pets historia 78
Johan Ernst Rietz: Svenskt dialektlexikon
I—III 79
Lars Levander och Stig Björklund: Ordbok
för folkmålen i Övre Dalarna, h. 1 och 2 .. 80

RIG · ÅRGÅNG 46 · HÄFTE

2

1963

Föreningen för svensk kulturhistoria

Ordförande: Presidenten i Svea Hovrätt *Herman Zetterberg* †

Sekreterare: Förste intendenten fil. dr *Marshall Lagerquist*

REDAKTION:

Nordiska museets styresman professor *Gösta Berg*

Förste intendenten fil. dr *Marshall Lagerquist*

Professor *Sigfrid Svensson*, Rigs redaktör

Ansvarig utgivare: Professor *Gösta Berg*

Redaktionens adress: Folklivsarkivet, Lund. Telefon 115 28

Föreningens och tidskriftens expedition:

Nordiska museet, Stockholm NO. Telefon 63 05 00

Års- och prenumerationsavgift 10 kr

Postgiro 193958

Tidskriften utkommer med 4 häften årligen

RIG är ett annat namn på guden Heimdall, som enligt den fornisländska "Sången om Rig" gav upphov till de olika samhällsklasserna. Denna dikt innehåller den äldsta kulturhistoriska skildring vi äga från Norden. Föreningen för svensk kulturhistoria valde detta namn som symbol för sin verksamhet, när den stiftades år 1918

Herman Zetterberg

1904—1963

När Torwald Bergquist 1946 lämnade Stockholm och blev landshövding i Kronobergs län, gick budet att bli ordförande i Föreningen för svensk kulturhistoria till dåvarande statsrådet och chefen för justitiedepartementet Herman Zetterberg, som omedelbart förklarade sig villig att mottaga uppdraget. Bakom erbjudandet och åtagandet låg ett klart dokumenterat intresse från Zetterbergs sida för föreningens ändamål och arbetsuppgifter. Som så många framstående svenska jurister hade han sedan ungdomen varit besjälad av breda humanistiska intressen, och han var uppfödd i en gam-

mal kulturmiljö som gjort honom själv till en traditionsbärare av icke ringa mått.

Det var i hans sommarparadis nere i den märkliga gamla badorten Gustafsberg som man skulle se Herman Zetterberg, i det trivsamma hem han rätt sig i Villa Carolina, den vackra empirevilla som 1849 uppförts av borgmästaren Carl Agrell och stadsläkaren i Uddevalla Carl Lönner, den senare morfar till Herman Zetterbergs far. Där kunde man finna honom sysselsatt med läsning eller med forskning i det välförsedda arkivet. Där övade han också stor gästfrihet och utvecklade härvid ett charmerande värdskap. Från

Villa Carolina höll han ett vakande öga på byggnader och kulturhistoriskt intressanta miljöer i grannskapet. Det var en stor glädje för honom, när hans vän C. Vilh. Jacobowskys brett upplagda skildring av Gustafsbergs historia 1958 efter mångåriga förberedelser förelåg i färdigt skick (i serien Nordiska museets handlingar).

Sannolikt var det Herman Zetterbergs erfarenheter från Gustafsberg som först kom honom att intressera sig för bevarandet av vårt bestånd av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och därmed sammanhängande problem. En annan anledning härtill fick han, när han inom justitiedepartementet hade i uppdrag att bearbeta utredningsmaterialet om den planerade avvecklingen av fideikommissen. För egen del minns jag väl, när dåvarande assessor Zetterberg, som jag tidigare endast skymtat under studentåren i Uppsala, i april 1937 uppsökte mig på mitt tjänsterum på Nordiska museet för att diskutera vissa frågor i detta sammanhang. Detta och senare samtal rörde sig lika mycket om byggnadsminnesvården i allmänhet, och jag fick ett livligt intryck av den känsla av ansvar inför kulturarvet som kom att präglade den unge juristens insatser även i hans fortsatta gärning.

När Herman Zetterberg 1945 blev justitieminister, fortsatte han att intressera sig för hithörande frågor och tillsatte 1953 en särskild Byggnadsminnesutredning, som två år senare framlade det betänkande som i väsentliga stycken kom att ligga till grund för nu gällande lagstift-

ning (lagen om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader den 9 december 1960). I departementschefens direktiv för utredningen liksom i betänkandet framhävdes starkt det önskvärda i att kunskap om det byggnadsbeståndet lagen avsåg att skydda finge allmän spridning. Därvid låg det den bortgångne särskilt varmt om hjärtat att skapa en svensk motsvarighet till den instruktiva danska lilla handboken *Hvem byggede hvad* (1952), som fått en mycket stor spridning i vårt södra grannland. Han tog flera initiativ i denna riktning, och bland hans sista åtgärder i vår förenings tjänst var att sammankalla representanter för intresserade parter till en diskussion om denna fråga.

Tidskriften *Rig*, vår förenings främsta manifestation utåt, omfattade Herman Zetterberg med mycken välvilja och betonade därvid särskilt värdet av de sammanfattande och principiellt betonade artiklarna liksom av recensionsavdelningen, som han fann oumbärlig i upplysningens tjänst. Måhända underskattade han härvid stundom de svårigheter en redaktör ställes inför, när det gäller att ge en något så när jämn belysning åt den på vårt fält allt stridare flödande strömmen av skrifter av högst skiftande art och värde.

För alla dem som kommo i beröring med Herman Zetterberg på dessa och andra områden kvarstår minnet av hans självständiga och säkra omdöme, hans friska och okonventionella synpunkter och hans pålitliga vänfasthet.

Gösta Berg

Kronstämpeln som efterkontrollstempel

Av Kersti Holmquist

Gustaf Upmark d. y. har i Studier tillägnade Oscar Montelius 1903 utrett kronologien beträffande Stockholms guldsmedsämhetens årsbokstäver i en uppsats betitlad Årsbokstäfver på svenskt guld och silfver före 1759. I denna bevisar han övertygande att årsbokstavsserierna påbörjas med A i antikva år 1689. Det är samma år som en nyordning även i övrigt träder i kraft inom Stockholms guldsmedsämhet såsom en verkan av riksvärdien Anthoni Grills skrivelse till ämbetet, daterad den 13 augusti 1689. Upmark citerar ur paragraf 4 i skrivelsen, vilken behandlar påbud om en "apart stempel", och förmodar att den syftar på införande av årsbokstäver. Under arbetet med den nya silverstempelboken och med vissa problem i samband med den har jag emellertid kommit till en annan uppfattning om innebörden i uttrycket "apart stempel".

Denna paragraf 4 lyder i sin helhet: "Det gull och sillfwer som nu för tiden fins til kiöp uti gullsmidernas wärckstäder och bodar, skall nu straxt af ållder-mannen med en af bijsittiarna, med en apart stempel teknas, på det att ingen här effter åth, wid confiscation till giörandes, må understå sig förarbeta något gull eller sillfwer, effter förra wanlighet, och

enskylla sig der med, att det war giordt, förr än denna ordning blef publicerad och kunnig". Instruktionen behandlar i föregående punkter stämplingsförfarandet beträffande mästarstämplar och den nya stadsstämpeln med S:t Eriks huvud, vilken Erik Andrén skrivit om i föregående årgång av Rig (s. 85 ff). Ingenting nämnes däremot om årsbokstavsstämplar och det är således fullt förklarligt, att Upmark velat tolka paragrafen som en hän-syftning på denna stämpling.

De hundratals föremål av stockholms-silver från 1600-talets slut, som under årens lopp registrerats på Nordiska museet, ger emellertid anledning till misstänksamhet. Såvitt jag kan se finns det inte något föremål, stämplat med mästarstempel samt den gamla stadsstämpeln i form av krona och årsbokstaven A. Något arbete borde ha kommit fram i ett så stort material, om Upmarks tes hade varit riktig. Däremot har en annan stempel vållat huvudbry, sedan det blev klart att stadsstämplarna i form av kronor var individuella och ej brukades som kontrollstämplar, förvarade i skrällådan, vilket de övergick till att bli när S:t Eriksstämpeln år 1689 infördes. Även denna stempel har formen av en krona men den skiljer sig på ett eller annat sätt från andra kron-

stämplar genom de karakteristiska bladen i kronan, inskrivningen i en liggande oval samt vissa detaljer. Den förekommer i Upmarks Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850 i ett par variationer. Skillnaden i utseende kan bero på att stämpeln slagits snett, mer eller mindre hårt eller möjligen med ett par olika stampar. Detta är nu omöjligt att bedöma eftersom stämplarna under Upmarks tid på Nordiska museet ritades direkt efter föremålen och inga stämpelfotografier finnes som kan utnyttjas för noggrannare studier.

Problemet dök för första gången upp, när förf. arbetade med att försöka attribuera de s. k. IFS-stämplarna till en bestämd mästare (Rig 1951, s. 109 ff.). Upmark hade placerat stämplarna på en okänd mästare i Stockholm, därför att mästarestämpeln förekom dels tillsammans med en örnstämpel — av Upmark tolkad som Arboga eller Örebro stadsstämpel, numera ansedd som en tidig karlstadsstämpel (se a. a.) — dels tillsammans med en kronstämpel av den förut omtalade typen, fig. 1. Genom inventering av kyrksilver i Värmland, genomgång av räkenskaper m. m. har konstaterats att mästarestämplarna använts av karlstadsguldsmiden Johan Friedrich Straub. Varför då denna kronstämpel på ett par av hans arbeten, när resten — mellan femtio och sextio kända arbeten — är försedda med örnstämpel och mästarestämpel eller endast mästarestämpel? Ytterligare förvirring uppstod under arbetets gång genom att ett föremål med kronstämpel samt IFS-stämpel hade uppvisats på Nordiska museet av en person som senare blev dömd för förfalskning av svenska silverstämplar. I det här fallet var han emellertid oskyldig.

Ett annat problem förorsakades av två IW-stämplor sammankopplade med en kronstämpel av samma typ, fig. 2. Upmark har placerat dessa stämplor på guldarbetaren i Stockholm, Jeronimus Wessel. Nu visade det sig vid insamlingen av arbeten med samma IW-stämplor, att denne "stockholmsmästare" hade huvudparten av sin kända produktion i östgötakyrkor, och att endast ett av arbetena, en dryckeskanna, var försedd med kronstämpel. Övriga arbeten hade endast mästarestämplor, en eller två. Det ansågs därför riktigare att överflytta hela denna produktion med östgötsk anknytning på guldsmeden Johan Wefwer i Linköping (Weber enligt Upmark). Även den likartade stämpel som Upmark placerat på Johan Wibom i Norrköping överfördes hit, eftersom det i detta fall måste ha varit fråga om en felläsning av just namnet Johan Wefwer. Att Linköpings stadsstämpel saknas på arbetena är naturligt, emedan guldsmederna i Linköping inte börjar begagna stadsstämpel förrän in på 1700-talet. Kronstämpeln på dryckeskannan återstod således att förklara.

Vidare förekommer stämpeln tillsammans med mästarestämpel och *ännu* en kronstämpel på ett arbete av Lorenz Westman i Stockholm, fig. 3. Varför skulle han själv slå två olika stadsstämplor på samma arbete? Petter Henning och Jöran Straus (den senares stämpel i Upmark placerad på Johan Schick), har liksom ett par andra stockholmsguldsmeder använt mästarestämplor med initialer under krona och således kombinerat mästare- och stadsstämpel i en och samma stämpel, fig. 4. Denna stämpeltyp förbjöds i den nu berörda instruktionen av år 1689. Men det viktiga i detta sammanhang är, att dessa mästare- och stadsstämplor även

förekommer tillsammans med den förut omtalade kronstämpeln. Ännu fler exempel skulle kunna andragas.

Min åsikt är således, att denna ovala kronstämpel är just den stämpel, som stockholmsämbetets ålderman plus en av bisittarna fick order att slå på det redan färdigarbetade guld och silver som den 13 augusti 1689 fanns att köpa i guldsmedernas verkstäder och bodar. Att de vid denna förrättning även träffade på ett och annat landsortsarbete är ju inte onaturligt och i varje fall betydligt rimligare än att en karlstads- eller linköpingsguldsmed skulle i enstaka fall använda sig av en kronstämpel — den för Stockholm karakteristiska stämpeln. Dock kan denna efterkontrollstämpel inte ha varit i bruk mer än högst ett par år, vilket ju heller inte var meningen enligt paragrafen. Redan 1692 har S:t Eriksstämpeln använts som efterkontrollstämpel. S:t Eriksstämpeln samt årsbokstaven D jämte en landsortsguldsmeds mästarstämpel har iakttagits på ett par arbeten. Som exempel på denna kombination kan nämnas en av Upmark upptagen okänd stockholmsmästare. Mästarstämpeln där, MG, har numera på starka grunder hänförs till arbogaguldsmiden Melcher Graf, fig. 5. Även på arbeten av Henning Petri i Nyköping förekommer efterstämpling med S:t Eriksstämpel liksom på stockholmsarbeten med mästarstämplar, vilkas ägare länge varit döda, när S:t Eriksstämpeln jämte årsbokstav slogs på deras arbeten.

Det återstår slutligen att ge förklaring till den i Stockholm år 1689 påbörjade årsbokstavsstämplingen. Enligt min mening torde Anthoni Grill ha sänt ut en separat instruktion för denna stämpling, vilken tyvärr förkommit. Ej heller i de

1. Karlstadsguldsmiden Johan Friedrich Straubs (1674—1713) mästarstämpel förekommer på två kända arbeten tillsammans med stockholmsämbetets efterkontrollstämpel, påbjuden 1689.

2. Linköpingsguldsmiden Johan Wefwers (1672—1705) mästarstämplar förekommer tillsammans med efterkontrollstämplar på en dryckeskanna.

3. Stockholmsguldsmiden Lorenz Westmans (1656—1682) mästarstämpel förekommer på ett föremål tillsammans med hans egen stadsstämpel samt, i mitten, efterkontrollstämpel.

4. Stockholmsguldsmiden Petter Hennings (1688—1714) kombinerade stads- och mästarstämpel tillsammans med efterkontrollstämpel.

5. Arbogaguldsmiden Melcher Grafs (1666—1690) mästarstämpel på en dryckeskanna, vilken år 1692 efterkontrollerades och slogs med S:t Eriksstämpeln samt årsbokstaven D.

bevarade instruktionerna för ämbetena i landsorten från ungefär samma tid nämnes årsbokstavsstämpling. När karlskronaguldsmiderna år 1698 hade infört sin årsbokstavsstämpling, antecknas i protokollet den 5 augusti 1699 att så hade skett "effter skrå ordningens anledning" men själva skråordningen tycks ej finnas kvar.

*Summary**The crown ball-mark as a supervisory control mark.*

In a decree made in 1689 for the Stockholm company of goldsmiths, there is an order that old silver products should be inscribed with a mark apart. This order has previously been interpreted as referring to the marking of silver with a date-letter, which practice was started the same year. The town mark for Stockholm, prior to 1689, was individual and consisted of a crown (see Andrén in Rig 1962 p. 85) but besides this, on several pieces, there appears a mark in the form of a crown of a special character, which has hitherto been taken

to be yet another town mark and has led to mistaken attributions. The author shows that this mark was instead an official control mark which in accordance with the decree of 1689 was used to distinguish silver ware which had been made earlier and which did not have the dateletter decreed. Hence, in some isolated instances, as the writer shows, it has happened that pieces of silver made outside the capital but at the time in question in the possession of some Stockholm goldsmith have also been marked.

STRÖDDA MEDDELANDEN OCH AKTSTYCKEN

Nils Rynings begravningsräkning

Av Jan Liedgren

Hur det gick till vid begravningar inom högfrälset under senmedeltiden har Olaus Magnus skildrat i *Historia om de nordiska folken*, sextonde bokens kapitel 47.¹ I bevarade testamenten finner man ofta noga angivet, vilka gåvor som skola ges till kyrkor, kloster och fattiga i samband med begravningen eller som legat eller minnesgåvor till släktingar, vänner och tjänare. Clemet Hogenskilds testamente från Åbo 1512 uppräknar och beskriver hästar, svärd, gullringar, tygstycken av olika slag, skjortor och gull(skinns)huvor.² Flera och ännu dyrbarare föremål nämnas i konung Karl Knutssons testamente 1470.³ Någon gång finnas detaljerade uppgifter på begravningskostnaderna: det märkligaste exemplet därpå är det bevarade pergamentsbrev från Uppsala den 5 april 1328, som specificerar utgifterna vid lagman Birger Peterssons begravning.⁴

Från 1500-talets första årtionde härrör ett till smalfolioformat vikt pappersblad, vars båda första sidor bära skrift medan de båda sista äro oskrivna men flikskurna på längden i ytterkanten; ett motsvarande flikskuret exemplar måste alltså en gång ha funnits.⁵ Bladet, som på grund av felaktig attribuering till den 1631 avlidne Nils Ryning tidigare låg bland "Släktens Rynings familjepapper" i Riksarkivet, förvaras sedan 1958 bland Riksarkivets pappersbrev från år 1507.

Texten lyder:

Thetta effther skriffne var j nielss ryninghz vesdzska effther hans dødth gudh hans siel nadhe

Jtem forsth en gwrlingh medh en liten sten och j (1) lithen selffringh Och iiiii och xx (24) selffknapper som hordhe hans swen tel andhers stalswen

Jtem j (1) förgylth skedh medh Varfrv belæthe oppo skaffthet Jtem j (1) varfrv saltare aff koreldh medh vi (6) förgylthe selff stene den fik fomfrv margaretha medh ringhen Jtem en grøn kamm Jtem xxx (30) förgylthe selff knapper Jtem ii (2) skiorther och ii (2) gwlhwer Jtem j (1) perle krans som war oppo hans hath Jtem iii mark och xl (43) ortuger och fyrcker Jtem xii (12 1/2) mark gamble ortuger Jtem hans insegle

Vtgeff aff förnempdhe pæninghe summa

Jtem xviii (18) øre før en bwlth læreffth som han sweptess vthij

Jtem v (4 1/2) mark før klokkerner

Jtem viij (7 1/2) mark før ii pundh vax

Jtem xi (11) øre førsthe daghen før messen

Jtem j (1) øre och vi (6) mark før vii (7) twenner øøl hwor twenne før vii øre / och aff

¹ Jfr J. Granlunds kommentar (bd V, 1951), s. 38, och C. G. U. Scheffer, art. Begravningsvapen, Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid I (1956), sp. 417 ff. med tillägg av S. Grieg, sp. 419, samt S. Grieg i Nordisk kultur XII B: Vapen (1943), s. 81 ff.

² Finlands Medeltidsurkunder VII, nr 5622.

³ Historisk Tidskrift 1942, s. 22 ff. med kommentar av G. Carlsson.

⁴ DS nr 2660; se Axel Nelson i *Upplands fornminnesförenings tidskrift* XLI (1927), s. 12 ff.

⁵ Se art. *Chirographum*, Kulturhist. lex. II (1957), sp. 559 ff.

thet øol skiffess iii (3) twuner oppo kerke-gordhen och j (1) kom tel graabrødhre / och j (1) tel swarbrødhre och j (1) fik skolen och j (1) kom tel sancta klara

Jtem xii (12) øre før iii (3) pundh smør

Jtem j (1) mark tel hwethebrødh som skiffthes j almosom

Jtem iii (4) ortuger smadrenghen tel eth par sko

Jtem j̄ (1/2) mark før smaa pæninghz liff^{5a} och ii (2) øre før maalahd talgh liwss

Jtem xii (12) øre før vigilss och Daudiz saltare som las øffwer honom nær han var dødh j min stwghw

Jtem vi (6) mark helghelecome gille

Jtem Varfrv gille vi (6) øre

Jtem the helghetrefolloghetz gille vi (6) øre

Jtem sancta barebro gille vi (6) øre

Jtem j (1) mark j begengelse tel graabrødhre

Jtem j (1) mark j begengelse tel swarbrødhre

Jtem j (1) mark tel bykerken begengelse

Jtem xii (12) mark før hans lægherstadh

Jtem j (1) mark hans swen tel tærepæninghe

Jtem j (1) mark hans dreng

Jtem x (10) ortuger brodher klemeth før the helge v (5) hwnders messen

Jtem v (5) ortuger tel ath han skreffs in j varffrv saltare j graabrødhre

Jtem ix (9) øre før køth och hwethebrødh som gaffs tel sancte klare

Jtem v (5) øre tel v (5) gille før fanoner som baares j faar honom

Jtem viii (8) ortuger før hesten skoddes

Jtem v (5) ortuger før harniskedh skwradess

Jtem j mark pæninghe som skiffess medh fatigh folk

Penninggåvor utbetalades alltså till stadskyrkan, franciskanerna och dominikanerna och till de fem gillena, vilkas fanor buros framför båren i begravningsprocessionen, nämligen Helga Lekamens gille, Vårfrugillet, Helga Trefaldighets gille, S:ta Barbaras och S:ta Karins gillena. I processionen red en ryttare i den dödes nyskurade harnesk på hans nyskodda häst. S:ta Clara kloster fick kött och vetebröd samt därtill en tunna öl, en förman som även kom de båda andra klostren och stadsskolan till del; dessutom bestods gravöl på kyrkogården. Vigilior och psaltarpsalmer

hade lästs över den döde i huset där han dött. Till Helga fem unders (Kristi fem sårs) mäsas i S:t Henriks kor i stadskyrkan lämnades en liten penningssumma åt broder Klemet, antagligen gråbrodern i Stockholm med detta namn.⁶ Avgift erlades också för hans inskrivning "post mortem" i Vårfrupsaltaren i Gråbrödraklostret.⁷ Bland den dödes kvarlåtenskap fanns en Vår Fru psaltare, dvs. ett radband, av korall med sex förgyllda silver-"stenar"; liksom en guldring med en liten sten tillföll den en jungfru Margareta, förmodligen någon dam ur högfrälset.

Av de många lokaluppgifterna är det fullt klart, att Nils Rynings begravning skedde i Stockholm, och förmodligen var det till Storkyrkan avgiften för hans lägerstad erlades. De sammanlagda utgifterna överstego med drygt 1 mark den penningssumma om 55 1/2 mark, som fanns i kvarlåtenskapen.

Nils Rynings sätesgård var Lidhult (nu Lidboholm) i Uppvidinge härad. Han var riddare, kanske i likhet med brodern Bengt sedan konung Hans' kröning 1497, och tillhörde riksrådet. Jämta andra riksråd satt han för rätta med borgmästare och råd i Stockholm 24 okt. 1504⁸ och deltog i det ting, som riksföreståndaren Svante Nilsson höll i Växjö i slutet av mars 1506.⁹ Någon tid senare blevo han och hans svenner överfallna av bönderna och utkörda ur Konga härad, och han själv blev slagen, så att han låg "plaat viid sängen".¹⁰ I ett tillägg till ett brev från Kalmar den 8 januari 1507 berättar Hemming Gadh för Svante Nilsson, att biskop Ingemar i Växjö skrivit, "at her Niels Ryning laa paa sängen maallös och

^{5a} Om penningljus se Stockholms stads tänkebok 1505 5/11 (IV, s. 94).

⁶ Denne bör ej förväxlas med broder Klement i Svartbrödraklostret; se Stockholms stads tänkeböcker II, s. 434 f. med G. Carlssons anm. s. 622.

⁷ Om psaltarrörelsen i Sverige och Vadstenamunken Clemens Martinis betydelse därför se G. Carlsson i Kyrkohist. årsskrift 1947, s. 1 ff., och i NTBB 1959, s. 66 ff.

⁸ Stockholms stads tänkeböcker IV, s. 28.

⁹ Sturearkivet nr 776, RA.

¹⁰ Sturearkivet nr 785, RA, tr. C. G. Styffe, BSH V, s. 86.

hade tageth al sin redha, och wiste ey hwadh han skulle orka nyta liffwet eller ey".¹¹ Enligt en brevregist av Johan Peringskiöld¹² skall herr Nils Ryning riddare år 1507 ha köpt Eke gård i Eke dåvarande kyrkby (nu i Dädesjö socken). Tydligt har han legat sjuk på sin gård i Småland någon tid och sedan rest eller förts till Stockholm, åtföljd av sin sven Anders stallsven och sin smådräng, kanske för att få läkarvård. Den sedvanliga uppgiften, att han levat ännu 1510, är i varje fall oriktig; den grundar sig på att Hans Brasks jordebrevskopiebok¹³ innehåller ett köpebrev med årtalet 1510, men detta brev måste vara äldre än Hans Brasks eget gåvobrev på samma gård 1508 24/6¹⁴ och bör troligen dateras redan 1505 13/1.

Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige, bd IV (1863), s. 406 f., berättar i art. Lidboholm följande:

Enligt sägen skall gården för flera hundra år sedan varit anlagd på den i sjön (Örken)

varande Husholmen samt då bebodd af en man, benämnd Röding, ännu i folkets minne känd såsom en grym och blodtörstig herre, hvilken på den nära invid belägna Galgö lät halshugga och hänga en mängd menniskor, hvarför det ock uppgifves, att han omsider af satan blifvit lefvande bortförd till Kalmar slott.

Möjligen är det böndernas överfall på Nils Ryning, hans mållöshet och hans bortförande till Stockholm, kanske av försiktighetsskäl i hemlighet till Kalmar och därifrån sjövägen eller över snö och isar norrut, som ligger bakom denna makabra ortstradition.

¹¹ Sturearkivet nr 1529, RA, tr. Styffe, BSH V, s. 140.

¹² Genealogica 79, fol. 39 (Charlotta Bielkensternas brev), RA.

¹³ Kh 53, fol. 18 v, Linköpings stiftsbibl., tr. i Östergötlands fornminnesförenings tidskrift I (1875), bil. s. 27 f.

¹⁴ A 9, fol. 197 v, RA.

Traditionsinsamling och traditionsforskning

Konferensen på Julita gård 1962

Fältforskningen och dess villkor i dagens samhälle

Planerad fältforskning: John Granlund	58
Dirigerad fältforskning: Margareta Biörnstad	59
Lars-Åke Kvarning	59
Radio-TV:s reportageverksamhet och forskningsinstitut: Mats Rehnberg	60
Diskussion	61

Frågelistverksamheten

Ortsmeddelarna, deras rekrytering och

frågelistornas utformning: Lily Weiser-Aall	62
Toini Inkeri Kaukonen	62
Hur skall vi fortsätta: Anna-Maja Nylén	62
Diskussion	63

Tekniska problem

Färgfotografering m. m.: Marianne Olsson	63
Bandupptagning och diskotek: Richard Broberg	63
Diskussion	64

På inbjudan av Nordiska museet samlades i Julita den 5—7 sept. 1962 från de nordiska länderna representanter för 19 institutioner, vilka bedriva traditionsforskning. Initiativtagare till konferensen var föreståndaren för Etnologiska undersökningen vid museet, docent Anna-Maja Nylén som också lagt upp programmet för förhandlingarna. De föredrag som därvid hölls återges nedan i starkt koncentrerad form¹ och de omfattande diskussionernas inriktning kommer endast att antydast.

Första dagens tema var:

Fältforskningen och dess villkor i dagens samhälle

Planerad fältforskning. Professor JOHN GRANLUND, hade åtagit sig att belysa denna sida av ämnet (anförandet upplästes, då han själv hade fått förhinder). Fältforskning har sedan mer än ett halvsekel bedrivits med två helt skilda målsättningar. Den ena går ut på att forska efter ett visst tema, t. ex. folkmedicin, knuttimring eller gårdstyper. Här torde dock vissa områden redan vara väl till-

godosedda, under det att andra kräver en ny frågeställning, därför att forskarens intresse förskjutits. Medan man tidigare ofta var intresserad för sådant, som kunde förmodas belysa frågor om ursprung och utveckling, är man kanske nu mera intresserad av den roll som kulturföremålet eller beteendet spelar eller spelat i samhället. Man frågar sig, vilka temata som nu kan läggas åt sidan och vilka som är lämpliga att inrikta nya ansträngningar på. Skall vi t. ex. anse, att de samlingar är tillräckliga, som i stora kvantiteter hopbragts rörande bröllopsseder? För min del skulle jag vilja, att man gjorde ett nytt experiment och frågade sig: hur firas bröllop i dag, vilka omvandlingar kan man fastställa och vilken är förändringsmekanismen.

Den andra målsättningen gäller undersökningar inom ett enhetligt territorium, som kan resultera i bygde-, by- eller sockenmonografier. Dessa bör skrivas av folklivsforskare.

¹ På grundval av manuskript och referat som ställts till Rigs förfogande från Nordiska museet har sammandragen utförts av tidskriftens redaktör.

Även stads- och andra samhällsmonografier skulle vinna på om folklivsforskarnas synpunkter finge göra sig gällande. Folklivsforskarna har en enastående förmån att i sin forskning kunna utgå direkt från människorna i deras olika grupperingar. Men jag tror inte, att det är önskvärt att i en bygdemonografi behandla alla kulturföremål och allt kulturbe- teende. Jag anser, att man måste göra ett ur- val och välja just det som är mest karakte- ristiskt för bygden ifråga. Utgångspunkten bör vara den egna iakttagelsen i nutiden. Det är onödigt att rita hela serier av plogar och år- der som använts i bygden. Men det är viktigt att observera om t. ex. nästan hela bygden så- som i Nås övergår till modern potatisodling. Då kan man ha anledning fördjupa detta fe- nomen bakåt i tiden och studera hela uppsätt- ningen av hithörande redskap.

Kontinuiteten bakåt i tiden blir en fråga på längre sikt, som ej kan lösas under fältforsk- ningens första skede. Helst borde denna i en och samma bygd pågå så länge, att kontinuite- ten kunde fastställas för en lång period. Den- na typ av undersökningar varken kan eller bör göras i alla socknar eller samhällen. Däremot skulle jag enträget rekommendera, att några sådana systematiska undersökningar igångsät- tes på, jag skulle vilja säga, strategiska punk- ter i vårt land. Ett exempel som kanske kom- mer idealet nära är de undersökningar som i Institutets för folklivsforskning regi inletts i Leksand. Varje tema hänger ihop med andra företeelser inom en bestämd kulturepok. Den- na epok måste vi känna i grunden på några bestämda platser i vårt land. Vi når ej kunskap om sammanhang och kulturmönster utan djup- undersökningar på några väl valda punkter.

Omvandlingen efter 1945 har i alla sam- hällen både på landsbygden och i staden var- rit snabbare än tidigare och mera radikal. Att nu gå ut i fältet med evolutionistiska syn- punkter i bagaget leder ej så långt. På 1920- talet trodde vi på sådana möjligheter. Vi vet nu egentligen ganska litet om dagens tradi- tionskultur.

Dirigerad fältforskning. Antikvarien MAR- GARETA BIÖRNSTAD redogjorde för bakgrunden för den omfattande undersökningsverksamhet som Riksantikvarieämbetet bedriver sedan drygt 20 år tillbaka. Denna omfattar fram-

för allt arkeologiska och etnologiska under- sökningar inom områden som berörs av plane- ring av olika slag, av markexploatering vare sig det gäller vägbyggen, byggnadsverksamhet, sjöregleringar eller kraftverksbyggen. Den ojämförligt största delen av dessa undersök- ningar har orsakats av sjöregleringarna i Norrland, som i allmänhet tar mycket stora markområden i anspråk. Riksantikvarieämbe- tets undersökningar har möjliggjorts genom 1942 års lag om fornminnen och härvid är att märka, att medeltida lämningar och även vis- sa företeelser från nyare tid betraktas som fornlämning. När det är fråga om sjöregle- ringar och kraftverksbyggen tillkommer be- stämmelser i vattenlagen, som föreskriver att i s. k. vattenmål avgörande hänsyn skall tas till allmänna intressen, vari inräknas kultur- minnesvård och naturskydd. Vad som från början var arkeologiska inventeringar kom därför mycket snart att utsträckas till att om- fatta även bebyggelse och sentida företeelser.

När vattendomstolarna lämnar tillstånd till ett företag, intas i domslutet ålägganden för företaget att bekosta kulturhistoriska under- sökningar intill det belopp ämbetet har upp- givit. Riksantikvarieämbetet utför sedan under- sökningarna till självkostnadspris. De et- nologiska undersökningarnas omfattning är beroende av den inverkan som åtgärderna ifråga kan beräknas åstadkomma. Genom ett positivt intresse från en del företag har de dock kunnat utvidgas därutöver.

Antikvarien LARS ÅKE KVARNING lämnade därefter en redogörelse för hur själva under- sökningsarbetet tillgår och framhöll, att givet- vis var vad här kallats "dirigerad" fältforsk- ning också planerad. Men det gäller här av samhället givna forskningsuppgifter på grund av att en bygd eller ett näringsliv kommer att bli utsatt för en snabb och genomgripande för- ändring genom yttre påverkan. Av naturliga skäl har tyngdpunkten kommit att falla på den norrländska älv- och sjöbebyggelsen genom att den är beroende av vattenkraftsbyggnad-erna. Såväl den ekonomiska faktorn som tids- faktorn kan bli av betydelse för undersök- ningens omfattning. Förändringarna sker snabbt. Folk skall flytta, hus skall rivas, strän- derna kalhuggas och rensas upp. Ortens liv får ett mycket abrupt slut, befolkningar

skringras åt olika håll och bygdens utseende ändras totalt.

De etnologiska undersökningar som utföres av Riksantikvarieämbetet blir av skiftande omfattning och art. Fotot har blivit ett mycket viktigt redskap i vårt arbete och flygbilden av stor betydelse när det gäller att dokumentera bygden. Kompletterad med kartor och markbilder ger den en bästa tänkbara redovisning av kulturlandskapet. Inom en rad områden har dokumenteringen fått stanna vid att i den rapport som sammanställts över inventeringen har gjorts utförliga bildtexter, där vissa etnologiska data arbetats in. Av det största intresset ur fältforsknings synpunkt är dock de företag som verkligen genom sin stora omfattning kommer att påverka en hel bygd. Ett sådant exempel har vi i Lossen. En bok härom publicerades 1961 [rec. i Rtg 1962] och andra av liknande art ligger färdiga eller är under utarbetande. I dessa fall är givetvis önskemålet att kunna göra en undersökning som griper över bygden som helhet och den verksamhet som utövas av de människor som lever där. Det blir alltså som resultat en bygdemonografi, där tyngdpunkten måste läggas på dokumenteringen av det för handen varande tillståndet och på de traditionsuppgifter som bygdens människor har att meddela. Också denna form av undersökning varierar i utförande beroende på typen av bygd som berörs och dennas homogenitet. I t. ex. Porsiområdet vid Stora Luleälv i Jokkmokk, där det gällde en bygd av en mera heterogen typ, valde vi att ta den lilla byn Suksjokk som utgångspunkt och centralt objekt. Och den byn kommer helt att överdämmas. Ett annat exempel är den just färdigställda undersökningen av Bjurforsbygden i Degerfors socken vid Luleälven. Där är regleringsföretagets inverkan ringa, men av intresse ställdes ändå 15 000 kronor till förfogande för en genomgång av bygden. Denna omfattar ett ganska stort område med en rad byar och där valde vi att framför allt lägga vikten vid människornas relationer inbördes och i olika situationer, gruppbildningarnas orsak och förändring liksom levnadsförhållandena i övrigt. En undersökning i en helt annan miljö och med annan inriktning gäller Häggums socken i Västergötland, där ett uranverk anlägges. Även här skall

en bygd försvinna och har redan försvunnit. Det gäller en socken som legat i kläm mellan olika intresseområden. Bygden är intressant från början och den inverkan det nya industri-företaget utövar gör den inte mindre intressant i fortsättningen.

Föredragshållaren belyste med ytterligare exempel variationsvidden inom den fältforskning av här angiven art som Riksantikvarieämbetet bedriver. Som en sammanfattning framhölls att strävan i de flesta fall här har varit att registrera nusiktet med hänsyn till traditionsmaterialen.

Radio-TV:s reportageverksamhet och forskningsinstitutet. Avdelningschefen vid Radio-TV MATS REHNBERG pekade inledningsvis i sitt föredrag på det viktiga material som ligger i den samtida tidningspressen och som varit en försummad källa för de flesta forskare på det etnologiska området. Sveriges Radio är inte någon vetenskaplig institution utan närmast att jämföras med en publicistiskt organ. Den verksamhet inom Radio-TV som sammanfaller med folklivsforskningen är miljö- och lokalreportaget, som har utvecklats i särskilt hög grad inom svensk radio, delvis möjligen under inspiration från den folklivsforskningsmetod som utbildats här i landet. Ett ofantligt rikt stoff har här blivit sammanfört, men det är ett vetenskapligt råmaterial som forskare har att penetrera ur olika synpunkter. Lyckligast lottade skulle filologerna vara som reser ut och gör en eller annan inspelning på grammfon. Hos Sveriges Radio finns sagt på en höft några hundratusen timmar ljud, dialekter och samtal av människor i alla samhällsklasser. När filologerna börjar intressera sig för det levande språkmediet, så torde de ha nästan outtömliga möjligheter att där göra studier på sociala språkformer och dylikt. För folklivsforskningen är inspelningen i och för sig inte märkligare än de nedskrivna uppteckningarna, även om man för sägner o. dyl. får själva memoreringen och framställningstekniken mera levande än på annat vis. En enorm betydelse har däremot inspelningstekniken beträffade musik och sång. Det är utomordentligt otillfredsställande att folkmusiken, som varken rör sig i moll eller dur, har blivit nedtecknad i normala notformer. Det finns tyvärr ingen motsvarighet till ett landsmålsalfa-

bet utexperimenterat för folkmusik, det är ett stort fel, men därför är det av vikt att sådan musik istället tas upp fonografiskt. På det området har verkligen också Sveriges Radio gjort oerhörda insatser. Det pågår systematiska räddningsaktioner över hela landet med särskild avdelad personal, ja, arbetet når till och med utanför landets gränser. På det folkmusikaliska området har radion kommit att gå ännu längre än att bara samla in, den har t. ex. också publicerat folkmusik och i den moderna formen på grammofonskivor.

Övergår vi så till televisionen är det heller icke dess uppgift att vara en antikvarisk insamlingsinstitution utan även den har bl. a. att bevaka aktualiteter. Men reportageverksamheten i olika bygder, hos olika hantverkare o. s. v. gör att här skapas en mycket stor fond av stoff, som på det ena eller andra sättet är av kulturhistoriskt och etnologiskt värde. Filmkostnader är i vanliga fall enormt stora, men här har televisionen möjlighet att genom samarbete bistå olika institutioner. Filmning av olika bygdehantverk har planerats, berättare, sångerskor och spelmän har filmats i aktion. Alla de spelmän som varit över 80 år har under sommaren 1962 filmats i Dalarna, Hälsingland och södra Lappland. Miljöskildringar är gjorda i t. ex. fiskelägen. Och när folklivsforskningen vidgar sina fält, så kommer den också att se, att från det industriella samhället finns här en mängd stoff redan tillvarataget.

De arkiv som uppstått hos Sveriges Radio har blivit hekatombiska. Det tryckta ordet är genom lag räddat för framtiden till stor förmån för forskningen. Men ingenting garanterar att filmer bevaras åt eftervärlden som exempel på vår kultur. Lika litet som det som är inspelat på grammofon eller upptaget för radio. Vill Sveriges Radio spara eller vill den förstöra, så är det dess sak. Det är min förhoppning att det skall komma en lagstiftning som här kan stödja ett sparande.

Diskussion. Efter föredragen vidtog en diskussion som upptog hela dagen. Från de övriga länderna lämnades kompletterande redogörelser för av samhället givna undersökningsuppgifter. Även redogjorde förste intendent ERIK ANDRÉN för de stadsundersökningar Nordiska museets högreståndsavdelning bedriver. Andra talare redogjorde för den in-

samling av stadstraditioner som systematiskt igångsattes över hela landet på 1940-talet. Diskussionen koncentrerade sig i fortsättningen framför allt kring följande frågor: 1) planering av det valda fältarbetet och möjligheterna att samordna de av samhället givna och de av forskningen valda uppgifterna 2) nordiskt samarbete 3) samarbete mellan de olika institutionerna och organ för planering, samarbete och utbyte av erfarenheter.

Ett par särskilda problem som härunder togs upp gällde inflyttningarna till tätorter och städer och de traditionsförändringar dessa medförde. Antikvarie MARGARETA BJÖRNSTAD: Ett verkligt stort forskningsobjekt är åtminstone i Sverige den oerhörda omvandling som består i förflyttning av människor till tätorter. Detta lever vi mitt upp i, men vi ser ju ändå väldigt klart vart det barkar hän. Riksantikvarieämbetet har kommit in på en liten del av detta problem genom att sjöregleringarna ibland föregriper utvecklingen. Om regleringarna inte kommit till stånd hade förändringarna skett först kanske om tio år, men de skulle ha skett. Att samhällena lämnas öde är ju ett skeende som är likadant över hela landet och jag förmodar att problemet är detsamma i det övriga Norden. Professor GÖSTA BERG: I våra dagar har det ju blivit aktuellt att genom studiet av nutidsskiktet skaffa sig kunskaper om själva kulturmorfologin. Detta studium får då icke bara ett egenvärde utan blir också av betydelse när det gäller studiet av de historiska företeelserna. Vilka är det som blir kvar? Förändras de kvarvarandes livsföring och i vilken grad sker detta? Vart tar de vägen som ger sig åstad? Flyttar de till en annan landsända, till småsamhällen eller till städerna? Medför de något av sin gamla livsföring och hur lång tid varar det innan de är helt urbaniserade och blir lika med alla andra. Ett ämne att studera är också den främmande arbetskraften långväga ifrån. Det gäller utlandet i synnerhet, men i någon mån numera också ett land som Sverige. Professor TOIVO VUORELA föreslog samarbete inom Norden avseenden forskning om den moderna stadskulturen framför allt med hänsyn till den anpassning i stadsmiljö som inflyttade från landsbygden är underkastade. Tidigare undersökningar rörande stadstraditioner har huvudsakligast rört sig på ett

äldre plan, medan de i detta fall skulle avse stadsmiljön av i dag. Vad de inflyttade tar upp av den nya omgivningen av seder och bruk och vad de bevarar av ursprungsmiljöns traditionsarv och hur anpassningen försiggår. Professor BERG: Frågelistor av gemensam karaktär skulle här vara särskilt motiverade genom att stadskulturen i högre grad än andra aspekter av kulturen har gemensamma drag. Man vinner också fördelen, att det insamlade materialet redan från början blir mer enhetligt disponerat och man får en bättre utgångspunkt för dess bearbetning.

Konferensens andra dag ägnades:

Frågelistverksamheten

Ortsmeddelarna, deras rekrytering och frågelistornas utformning. Diskussionsinledningen hölls av föreståndaren för Norsk etnologisk granskning dr phil. LILY WEISER-AALL. Ortsmeddelarna till denna institution (NEG) är framförallt bönder och lärare som är uppväxta på landet. Frågelistorna avsåg till en början att komplettera Norsk folkemuseums verksamhet. Man frågade efter den roll museiföremålen haft i livet och sökte att få tag på dialektnamn och arbetsmetoder. Senare övergick man till frågor om t. ex. matordning, heminredning, seder och sociala förhållanden och deras förändringar. Vid val av ämnen togs också hänsyn till de i grannländerna utgivna frågelistorna för att få jämförelsematerial. Varje frågelistas förbereddes omsorgsfullt med genomgång av äldre tryckt och otryckt material och även av sådant från grannländerna och kontinenten. I anvisningarna till meddelarna uppmanas dessa att icke svara med ja eller nej, vilket medför fördelen att man får med spontana och personliga synpunkter och värderingar. En negativ följd är att svaren ofta är föga lämpade för kartering, vartill kommer att medarbetarnas geografiska fördelning är mycket ojämn. Metoden med frågelistor är ekonomiskt fördelaktigt, men den måste kompletteras med fältarbete.

Fil. dr TOINI-INKERI KAUKONEN lämnade en kort redogörelse för verksamheten vid Finlands nationalmuseums etnografiska avdelning. Denna har den största meddelarkåren i Norden med 1 700 personer, av vilka 500 å 600

svarar på varje frågelistas. När frågelistverksamheten efter att ha legat nere i 20 år 1958 togs upp på nytt, skedde rekryteringen genom press, radio och cirkulärskrivelser. Varje gång en ny lista släpps ut hålles särskild presskonferens och utsändning sker i radio. Insamlingen är upplagd i form av tävlingar med priser.

Hur skall vi fortsätta? var rubriken på docent ANNA-MAJA NYLÉNS inledningsföredrag. Denna fråga menade talaren har man kanske alldeles särskild anledning att ställa sig i Sverige, där industrialiseringen skett snabbare och fått mera omfattande följder än i det andra nordiska länderna. Frågelistverksamheten fick mera fasta former vid Nordiska museet 1928. I övervägande grad har den varit inriktad på äldre kulturförhållanden hos utövarna av jordbruk och dess binärningar. I en uppsats i Fataburen 1947 redovisade Mats Rehnberg ett meddelarunderlag på ca 400 personer som till övervägande delen var rekryterad ur bondemiljö. 1962 har antalet meddelare sjunkit med mer än hälften och rekryteringen har inte avsevärt förändrats i socialt avseende. Nya meddelare har tillkommit genom inventering av yrkestraditioner. Härigenom har vi fått meddelare ur olika hantverkare- och betarekategorier. De flesta har dock inte blivit fasta utan medverkat vid detta enda tillfälle.

Det torde vara ett allt färre antal människor som numera i Sverige kan motsvara de krav på mångsidig kännedom om sin miljö och förmåga att skildra den som våra fasta meddelare i många fall har gjort. Konsekvenserna av detta — eller snarare av samhällsutvecklingen — är att vi inte längre kan bruka flertalet av de frågelistor vi uppgjort under tiden 1928 till omkring 1950, då ämnesvalet i det alldeles övervägande antalet berör den äldre bondemiljön. De sociala mellanskikten har endast i obetydlig utsträckning och de högsta socialgrupperna har inte alls varit representerade i meddelarkåren. Detta innebär mycket avsevärda förluster av kunskapsstoff om dessa miljöer, vilket endast i ringa utsträckning har kompensrats av direkta intervjuer. Det är ju också förklarligt att meddelarkåren fått sin sociala begränsning, om man tar hänsyn till frågelistornas ämnesurval och utformning. I fortsättningen måste

man därför i första hand socialt vidga frågelistornas ämnessfär. I andra hand gäller det rekryteringen av meddelare. För sociologer och statistiker är ju kraven på representativitet och urvalet av objekt ett väsentligt moment. Även för etnologerna torde dessa ting få större betydelse i och med den förskjutning i frågelistornas ämnesområde som vi måste räkna med. Om denna iakttagelse är riktig borde slutsatsen bli att vi för frågelistor och intervjuer måste göra ett urval av de personer, yrken eller grupper som man vet har de bästa förutsättningarna att besvara vissa frågor. Denna mera varierande metodik för rekryteringen av meddelare innebär också att kraven blir större på frågeinstrumentens konstruktion.

Genom den alltmera genomgripande förändringen av samhällsstrukturen har Nordiska museet företagit en omprövning av det program, som sedan länge skapat en viss antikvarisk fixering av såväl insamlings- som forskningsverksamheten. Ett fullföljande av Nordiska museets principiella syfte att i sina samlingar skildra svenskt kulturliv kräver en kontinuerlig insamling hack i häl med nutiden. Sådan måste också Etnologiska undersökningens målsättning vara.

Av flera skäl står vi alltså inför behovet att utarbeta nya frågelistor och finner därför stor anledning till en omprövning inte bara av målsättningen, urvalet av sagesmän och insamlingsmetodernas varierande, utan vi behöver också diskutera och pröva användbarheten av våra frågeinstrument och vilka justeringar som kan behövas med hänsyn till dessa nya förhållanden. Vi måste antagligen differentiera enkät- och intervjumetodiken. Pröva frågor vid provundersökningar och säkerligen också ge intervjuare och frågelistornas författare träning och utbildning både för att er hålla svaren och för rätt värdering av dessa.

Diskussion. Av inledningsanföranden och den följande diskussionen framgick att förutsättningarna inom de nordiska länderna för frågelistverksamhet är mycket olikartad. I Norge och framförallt i Finland kan frågelistor rörande äldre former av näringsliv och samhällsförhållanden ge goda svar, medan de i Sverige lämnar allt mindre resultat. Frågelistornas art är också högst växlande från

svarsformulär av ja- och nej-typ till serier av bokformat. Verksamheten skiftar också väsentligt ifråga om antalet meddelare och kraven på dessa. Likaså granskning och källkritik. Doc. Nylén framhöll som ett angeläget önskemål att ett studium av enkät- och undervisningsverksamhet kommer till stånd, så att de olika insamlingsmetoderna och frågelistornas verkan och resultat blev belysta.

Förhandlingarna under konferensens tredje dag gällde:

Tekniska problem

Färgfotografering m.m. Inledare var intendent MARIANNE OLSSON som först i korthet talade om de metoder som tillämpas vid uppmätning av hus samt vid avvägning.

Beträffande färgfotografering understök talaren dess begränsning. Färgfotografierna ägnar sig inte för framtida dokumentering, då färgerna inte — i varje fall inte ännu — är beständiga. Nordiska museet har färgbilder som tagits för 10 år sedan och som redan visar mycket stora förändringar. Många faktorer spelar härvid in: den fotografiska hinnan, framkallning och förvaring. Fukt, värme och ljus ger dåliga betingelser vid förvaring och detta gäller såväl positiv som negativ och kopior. Tar man en färgbild i fältet måste man tänka på att alltid ta samma motiv i svart och vitt.

Av bandinspelning hade inledaren inte heller haft så goda erfarenheter. Det har varit svårt att genast överblicka resultatet av intervjuerna. De på vanligt sätt gjorda anteckningarna ger bättre möjligheter till kontroll för komplettering.

Bandupptagning och diskotek. Förste arkivarien RICHARD BROBERG lämnade i sitt inledningsanförande en utförlig historik över fältarbetet med inspelningsapparater vid Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. Han gav också data om de stora samlingar som detta resulterat i. Det har, framhöll föredrags-hållaren, varit fråga om tvenne arbetsmetoder med skilda målsättningar och i samband därmed med olika inspelnings- och ofta även med olika intervjuteknik. I ena fallet är hela inspelandet ett självständigt fältarbete, vars resultat skall arkiveras för framtiden. Här

måste ställas stora krav på den tekniska utrustningen, bandspelare kan icke komma ifråga. I det andra fallet nyttjas inspelningsapparaten som ett underlättande hjälpmedel i fältarbetet. Med en bandspelare tar man upp en utfrågning i visst bestämt ämne på band och slipper så ifrån det ofta besvärliga arbetet med penna och anteckningsblock.

De flesta som haft kontakt med inspelningsarbete av den senare arten har nog varit inne på tanken, och många har omfattat den ganska länge, att detta skulle ersätta de vanliga hävdvunna uppteckningsmetoderna och göra dem antikverade. Man sträckte ibland förhoppningarna på bandspelarna ända därhän, att man tänkte sig vissa delar av fältarbete organiserat så, att folk ute i bygderna kunde på band spela in material till frågelistsvar, fria uppteckningar, dialekttexter o. s. v. och sända in resultatet till arkivet. Där skulle vi sedan ta vara på det och på vederbörligt sätt göra det tillgängligt för vidare studium. Det visade sig dock ganska snart, att inspelningar av upptecknare och Ortsmeddelare skulle bereda mera bekymmer än glädje, mera besvär än egentlig nytta. Vi fick ganska snart ställa oss mycket restriktiva till löften att erhålla inspelade band.

Men när vi själva använder bandspelaren i våra fältarbeten är den väl ändå ett utmärkt hjälpmedel? Ja och nej. Det är självklart, att den underlättar arbetet i fältet. Men vi finner snart, att vi inte har minskat vår arbetsbörda — vi har bara flyttat arbetet från fältet till arbetsbordet och samtidigt gjort arbetsvolymen mångdubbelt större. Utom i ett fåtal fall, såsom vid inspelningar av folkmusik, sång, dialektmaterial för fonetiska mätningar o. s. v. där materialet är direkt användbart i förefintligt skick, har vi en stor möda kvar, innan bandens innehåll har fått en lätt-tillgänglig och för forskaren användbar form. Redan om man blott nedtecknar sakinnehållet tar en transkribering av ett band normalt 2 à 3 dagar. Gäller det att skriva ut språket med landsmålsalfabet ökas tiden till veckor. Om

vi inte aktar oss kommer vi att donera åt framtiden högar av band, som med tiden kanske få tydas med tillhjälp av dialektlexika och där mycket aldrig kommer att bli förstått. Men då har vi inte räddat den gamla folk-kulturen, vi har begravt den.

Som slutsats skulle jag vilja framhålla att bandinspelning i fältarbetet är ett hjälpmedel som ger ett mycket exakt och värdefullt material men som bör användas med måtta och urskiljning. En dylik verksamhet skall icke igångsättas utan en noggrann planering även av materialets transkribering och registrering, i annat fall löper man risk att möjligheterna för dess utnyttjande blir allvarligt begränsade eller äventyrade.

Diskussion: Den efterföljande diskussionen gav vid handen att flera deltagare haft negativa erfarenhet av färgfoto och färgfilm även under relativt goda förvaringsmöjligheter. Även ifråga om bandupptagningen framhölls dess begränsade möjligheter. Och det betonades att en mot bandupptagningens kapacitet svarande arbetsstyrka måste finnas för att klara transkriberingen medan den ännu är möjlig.

Diskussionen ägnades därefter nytryck av underlagskartor och deras utformning. Önskemål framställdes om en utvidgning av koordinatsystemet till hela Norden. Den nuvarande bristen på nordiskt kartmaterial med gemensamt koordinatsystem ansåg man vara ett allvarligt hinder för en samnordisk forskning. En särskild kommitté tillsattes för att undersöka möjligheterna för tillkomsten av kartor av detta slag.

Slutligen tog professor TOIVO VUORELA till orda och uttryckte sin glädje över de beslut som fattats för ökat nordiskt utbyte. Ett viktigt led i detta utbyte skulle också vara, menade han, att ett kortfattat översiktligt arbete över folk-kulturen i Norden kom till stånd. På finska litteratursällskapets vägnar lovade professor Vuorela att ordna med tryckning av det manuskript av denna art som kunde åstadkommas.

ÖVERSIKTER OCH GRANSKNINGAR

ERNST FISCHER: *Flamskvävnader i Skåne*. Bokförlaget Corona, Lund 1962. Även utg. som Nordiska museets handlingar 59. 335 s. ill., 16 färgpl. Pris inb. kr 48:—.

I den skånska allmogens textilrikedom intager flamskvävningen en särställning genom att dess mera intensiva förekomst är klart lokalt begränsad, nämligen till det sydvästra hörnet av Skåne, där denna vävnad också har en särkaraktär i förhållande till de strövisa exemplaren från andra delar av landskapet. Den geografiska begränsningen hör samman med att det här gäller ett vävnadslag, som senare än övriga vävnadstekniker nått ut i landskapet. Därigenom erbjuder flamskvävningen också goda möjligheter att följa utvecklingen från modestil till folkkonst. En grundförutsättning är dock en ingående kännedom om ursprungsmönstren och dessas förändringar i den miljö, som för allmogen varit den närmaste impulsgivaren. En utomordentligt värdefull kunskapskälla härför har folkkonstforskningen nu fått i Ernst Fischers rikt illustrerade praktverk *Flamskvävnader i Skåne*.

Fischer omnämner inledningsvis hur flamskvävningen vid nyare tidens början från kontinenten nådde Norden och hur den introducerades vid hoven, på slotten och i borgarhemmen. Han ger vidare en översikt av de flamskvävnader som äro kända från olika svenska landskap. För Skånes del är framställningen uppdelad på borgerlig vävnad och allmogevävnad och inom dessa grupperas och behandlas de olika mönstren var för sig. Författarens huvuduppgift har sålunda varit att kunna sätta in de olika från Skåne kända mönstren i deras större utvecklingshistoriska och geografiska sammanhang. Likheten mellan flamskvävnader på vitt skilda håll kan ha sin förklaring i mönstrens gemensamma ursprung i

kontinentens vävarverkstäder. Men när påtagliga överensstämmelser finnas även sedan mönstren starkt omvandlats, måste dessa bero på direkta förbindelser. Men av vilket slag? Fischer har kunnat kalla ett skånskt mönster för "ros mellan vinrankor", därför att han funnit den naturalistiska framställning det går tillbaka på; motivet är återgivet på en norsk bänklängd från 1720. Men i Norge finns också en stilisering av detta motiv helt lik den skånska (Fischer fig. 115—118). Har här funnits en sammanhängande utbredning (motivets är också känt från Småland)? Eller har det spritts genom vandrande försäljare eller genom kringflyttande väverskor?

Men även ur enbart skånskt perspektiv äro liknande frågor aktuella. Fischer har härvid först ställt spørsmålet om när allmogen började väva flamskt i Skåne, en fråga som dock i sin tur kan antagas ha ett visst sammanhang med när flamskvävnader över huvud taget först började användas i de skånska bondgårdarna. Ett rikt bouppteckningsmaterial visar att malmöborgarna haft ganska gott om flamskvävnader ännu under 1700-talets första fjärdedel (s. 124). Statsmakterna hade förgäves sökt hejda överflödet och Fischer skriver härom (s. 323 f.): "Detta lyckades emellertid icke genom förbud utan först när moderiktningarna föreskrev annan inredning av bostäderna och i samband därmed textilier av annan art. Då flyttade flamskvävningarna över till allmoge-bostäderna. I Skåne började de uppträda sporadiskt i bondgårdarna vid mitten av 1700-talet, dvs. vid samma tid, då de helt upphört att förekomma i borgerliga kretsar i Malmö". Vi skola strax finna, att denna datering är för sen, men ställa först frågan om förmedlarna. Att dessa i Skåne, såsom man känner från vissa socknar i Småland, skulle vara att söka i prästgårdarna, finns det enligt Fischer inga belägg för. Det

är också svårt att tro, skriver han vidare, att det varit slottsfruarna, ty när flamskväveriet började som hemslöjd i Skåne, var det redan ur modet på slotten. Fischer söker i stället lösningen efter modell linneväveriet, som han tidigare behandlat: "Utflyttning från städerna bör också ha ägt rum av flamskvävande män och kvinnor. De lösa bänkarna i högreståndsbostäderna försvann och med dem flamskvävda dynor och hyenden, men sådana [dvs. bänkar] brukades alltjämt i bondgårdarna. Här fanns alltså den marknad, som man saknade i städerna. — — — Den vandrande yrkesvävaren eller yrkesväverskan bör ha varit förmedlare av konsten att väva flamskt till allmogens kvinnor."

Enligt Fischer skulle alltså flamskvävnaderna hos bönderna tagit vid, när de kom ur bruk i borgerlig miljö, och förmedlingen skulle ha skett genom den då friställda arbetskraften. I mycket bygger Fischer denna sin framställning på de i sin helhet genomgångna och ingående analyserade bouppteckningarna från Torna. Att han valt detta härad beror givetvis på mängden av här bevarade vävnader, och här har också flamskvävningen levat kvar så sent, att muntliga traditioner stått till buds, vilka också rikligen upptecknats och utnyttjats. Fischer har också i bouppteckningarna konstaterat förekomst av de speciella flamskvävstolarna, vilka utgöra vittnesbörd om att man vävt flamskt i hemmen. Den tidigaste omtalar han från en bouppteckning efter en bondhustru i Fjälje 1747, och det är kanske ingen tillfällighet, att de första uppgifterna finnas från västra delen av häradet. När det gäller att konstatera vid vilken tidpunkt flamskvävnaderna tidigast nådde ut till allmogen, är det konservativa Torna mindre typiskt. De ekonomiska förutsättningarna och de allmänna kontaktmöjligheterna ha varit vida större hos allmogen söderut. Fischer säger också själv, att de daterade vävnaderna antyda, att utvecklingen börjat tidigare på Söderslätt och något senare i Torna. Själv har rec. i bouppteckningar från Skånes sydvästligaste häradern funnit en annan kronologi än i Torna:

En gammal rik nämndemanshustru i Maglarp efterlämnade 1701 en gammal flamsk bänkdyna och tre gamla flamska "hyenden". Tyge Larsson i Almaröd, Skurups sn 1702: 1

flamskt "hyende". Bertil Mortensson i Bosarp 1704: "1 flamsk åkedyna, 1 gl. d:o". Oluf Larsson i Fuglie 1710: "1 glt flamsk hyende med rödt skin under, 1 flamskt hyende med svartrandigt underdreckt". Nills Jönsson i St. Slågarp 1710: "1 gl. flamskt hyende". Rusthållaren och nämndemannen Lars Pärson i Fjärdingslöv, Gylle sn, 1721: "ett flamskt bänkewader 6 al. långt, ett flamskt wader med blå underdrächt, ett flamskt hyendewader med blått underfoder".

Det visar sig alltså, att bönderna här haft flamskvävnader åtminstone under slutet av 1600-talet, d. v. s. under en tid när de voro vanliga i borgerligt bruk. Så efterlämnade t. ex. kyrkoherden i Tygelsjö 1707 en stor mängd flamskvävnader, därav 4 med "fylvnat af ett mönster" och en "med löfwärk". Likaså funnos i prästgården i Dalköpinge 1717 ett flamskt bordtäckte, en gammal flamsk bänkdyna och flera flamska "hyenden". Bönderna i denna trakt ha köpt sina flamskvävnader i städerna eller tingat väverskor där eller anlitat sådana, som sysselsattes av landsbygdens herrskap. I hem i Trelleborg som av inventarierna att döma haft borgerlig karaktär fanns i början av 1700-talet gott om flamskvävnader. I en bouppteckning 1711 omtalas bl. a. "1 gl. flamsk benkedyna i stugan dagel. för bordändan". Och i en annan 1712: Två nya flamska "benkedynewahr" 5 och 6 alnar långa. Någon dramatisk förskjutning i kundkretsens sociala struktur synas vi alltså inte ha att räkna med och följaktligen inte heller med plötsligt arbetslösa flamskvävare. Bönderna på Söderslätt ha alltid varit nyhetsinnade och ingalunda nöjt sig med sådant, som redan ansågs omodernt. Men breddningen av kundkretsen bör dock ha ökat takten i mönstrens stilisering i utvecklingen mot folkkonst. Däremot är det svårt att konstatera när man här i allmogens krets började väva flamskt; de vid stickprov tidigaste påträffade vävstolar, som kunna ha använts för flamskvävning, funnos 1775 hos en husman i St. Slågarp i Skytts och hos en gatuhushustru i Klagstorp i Oxie, en härkomst som pekar på beställningsvävning.

Den här antydda tidiga förekomsten belyser också vissa problem ifråga om förhållandet mellan flamskvävnaderna i Torna och på Sö-

derslätt som Fischer berört. Som ett exempel kan nämnas "papegojan i blomkrans", som finns inom hela området. Om en grupp dynor från Skytts med detta motiv skriver Fischer, att de skulle ansetts "höra till de sista utlöparna av det skånska allmogeväveriet, om man begagnat sig av typologiska synpunkter, men ännu en gång visar det sig, att en dylik utgångspunkt är felaktig". Detta eftersom en sådan dyna är daterad redan 1788 (s. 201). Mönster förekomma alltså på olika platser, skriver Fischer vidare, "utan att ha något samband med varandra — i varje fall icke något, som vi nu kan kontrollera. Mönstren kan ha spritt sig från samma verkstad". Men beror icke det samband som föreligger helt enkelt på att flamskvävnaderna i bondehemmen på vanligt sätt spritt sig från bygd till bygd, sedan de en gång kommit i bruk i de rika storbondegårdarna på Söderslätt. Härav förklaras också den sett i stort starkt enhetliga karaktären hos flamskvävnaderna i sydvästra Skåne. Detta utgör såsom många gånger förr konstaterats ett avgränsat kulturområde; spridningar utöver dess gränser ha varit svårare, här funnos andra vävnadsarter samtidigt som med 1800-talet bondehemmens egen tillverkning avtynade. Därmed hejdades den fortsatta spridningen. Om de omtalade papegojevävnaderna från Skytts säger Fischer, att blommorna "äro mera överensstämmande [än i Torna] med den äldre yrkesbonaden". Detta bör då bero på att mönstren i ursprungligare tillstånd här nått ut till allmogen, samtidigt som dock upplösningen haft längre tid att verka. Därigenom kunna flamskvävnader från Skytts i vissa fall i jämförelse med Tornas synas skenbart yngre.

Med sin stora och på självsyn grundade kännedom om flamskvävnaden i alla dess faser har Fischer grundligt kunnat utreda de olika motivens härkomst. Ett av hans få frågetecken gäller de i bouppteckningarna från Malmö ofta omtalade vävnaderna med "ansikten". Han menar, att renässansens bevingade kerubhuvud eller lejonmaskaroner kunna åsyftas, men inga sådana vävnader ha bevarats. Oförklarade till sitt upphov står också de folkliga vävnadernas detaljerat utförda "lejonborg" liksom de båda flankerande, heraldiska lejonerna med sina stora käftar. Det s. k. röda lejonets uppkomst ur Simsonmotivet har

Fischer elegant klarlagt redan i sin uppsats i Rig 1961. Processen åskådliggör också hans allmänna tes om hur de mindre vävnaderna fått sina mönster från de stora gobelinernas bildmotiv och bårder. Han synes dock gentemot Märta Lindström (i *Kulturen* 1959) något ha underskattat kistbrevens betydelse som motivförnyare. Det omedelbara beroendet framgår av direkta måttsöverensstämmelser. Detta gäller också den skånske "bönemannen" (Rig 1961, s. 8 f.); väverskan har endast vridit träsnittet något för att få en lugnare komposition inom kransen och på vanligt sätt sedan fyllt tomrummet med en blomma och ett lösryckt byggnadsfragment. I ett annat fall, det gäller *Bebådelsen*, är däremot såsom Fischer framhåller flamskvävnadernas framställning äldre och oberoende av kistbrevet.

Redan i Rig berör Fischer frågan om allmogekvinnornas tecknade mönsterbilder. Genom att påvisa hur väverskorna satte samman sina vävnader av lösryckta mönstermotiv har han i hög grad gjort sannolikt, att sådana teckningar ha existerat även hos allmogen. Men den omtalade samlingen är sen och fanns hos en väverska, som arbetat hos Georg Karlin. Och man kan fråga sig varför bland kistornas välbevarade vävnader inte i övrigt en enda mönsterteckning bevarats; det var ju även själva vävkonsten som bondmororna ville ge i arv till sina döttrar, och eventuella mönsterteckningar borde ju härvid intagit en nyckelposition. Av den koncentrerade framställningen i den nämnda uppsatsen kan man kanske också få ett intryck, att Fischer menar, att motivens förändringar skulle ha en rent mekanisk grund i de tecknade mönstrens snabba förslitning och omritning. Att han inte räknar detta som den enda förklaringen av förhållandet mellan förebild och folklig vävnad framgår tillfyllest av den utförliga framställningen i *Flamskvävnader i Skåne*. Fischer har där visat på de folkliga väverskornas insatser som skapande konstnärer och med fin känsla för den textila konstens egenart tolkat leklusten, "den folkliga medvetna omdiktningen" av motiven och den folkliga kompositionsförmågan — allt detta som av de lösryckta motiven åstadkom nya konstnärligt fullödiga helheter.

Sigfrid Svensson

SVEN B. EK: *Väderkvarnar och vattenmøllor*. En etnologisk studie i kvarnarnas historia. Deutsches Ref. Diss. (Lund). Nordiska museets handlingar 58. Stockholm 1962. 317 s., ill. Pris kr 45:—.

När människan lärde sig utnyttja vatten- och vindkraften för att mala sin säd gjorde hon en av de mest betydelsefulla tekniska landvinningarna i det förindustriella samhället. Den som ägnat sin gradualavhandling åt "Väderkvarnar och vattenmøllor" har därför valt ett för etnologisk forskning centralt ämnesområde. Sven B. Ek har varit medveten om detta.

Avhandlingen, som fått undertiteln "en etnologisk studie i kvarnarnas historia", inleds med en presentation av de olika kvarntypernas konstruktion och funktion, härefter följer ett avsnitt betitlat "Kvarnarna och lagstiftningen". Författaren övergår sedan till att behandla kvarntypernas historia i Europa samt gör en sammanfattning av det medeltida materialet. I kap. V ger han en översikt av kvarntyper och ägandeförhållanden i Sverige (utom Skåne) för att i följande två kapitel uppehålla sig vid undersökningens huvudämne, de skånska kvarnarna. Avdelning I avslutas med en kortare framställning av de äldre kvarntypernas tillbakagång. Avdelning II innehåller tre mer sammanfattande avsnitt: "Kvarnkapacitet och kvarnbehov", "Orsaken till kvarnbristen i Skåne" samt "Riksdagarnas vittnesbörd om lagstiftningens makt".

Av denna summariska redovisning framgår, att författaren gett sig i kast med ett ämne, som kräver omfattande arkivstudier. Det förutsätter god kännedom om en stor utländsk litteratur. Man vill gärna betyga författaren sin aktning för det sätt på vilket han utnyttjat dessa källor.

Avhandlingens teser är vanligen väl underbyggda, dokumentationen tillfredsställande, men han hänvisar också då och då till egna excerpter utan att ange deras art. På farliga vägar är därför författaren, när han i sin inledning påpekar, att han för att öka läsbarheten "avstått från att tynga framställningen

med för avhandlingens syfte mindre viktiga detaljredovisningar".

Inledningsvis förklarar författaren, att han främst haft för avsikt att framlägga ett stort konkret material om landsbygdens kvarnar. Han vill bl. a. klargöra vid vilken tidpunkt olika kvarntyper först uppträder i landet, samt deras utbredning. En av centralpunkterna i avhandlingen är att undersöka den roll som lagar och förordningar haft för kvarnantalets tillväxt eller minskning under olika tidsskeden. Författaren anser sig därvid bl. a. kunna bevisa, att det rådde stor brist på kvarnar under främst 1700-talet, samt att bristen berodde på statliga regleringar av rätten att uppföra kvarn.

Här skall denna huvudfråga inte tas upp till närmare diskussion. Det bör dock sägas, att författarens tro på de arkivaliska dokumentens vittnesgillhet ständigt är orubblig. Man skulle ha önskat att Ek oftare hade kommit ihåg sina egna ord på s. 27: "lagens bud och verkligheten var ofta två vitt skilda ting". Primärkällorna för det arkivaliska material, som tyder på att antalet kvarnar inte svarat mot behovet utgörs ju av uppgifter från bönderna eller från ståndspersoner, som var bosatta på landet och beroende av bönderna för sin försörjning. Det är därför svårt att avgöra vilken utsträckning som uppgifterna motsvara de faktiska förhållandena. Det bör bl. a. ha varit mycket lätt att lägga en skvaltkvarn på ett sådant ställe, att den var svår att upptäcka för myndigheterna. Det är ju påfallande hur ofta skvaltkvarnar eller rester av sådana påträffas långt från den odlade bygden. På s. 154 anför också författaren en uppgift som väl belyser detta: "Kvarnen hade merendels kommit att ligga i vilda skogen... Det fanns egentligen ingen banad väg."

Om man utgår från att det rått en allvarlig brist på kvarnar med större kapacitet, så måste man också fråga sig hur allmogen kunde få sin säd malen. Problemet tycks inte ha intresserat författaren. Han undervärderar handkvarnarnas roll vid malningen av brödsäd. I det sydliga rågrödsområdet, där behov fanns av färskt mjöl, bör den dock ha haft en viktig funktion i hushållet. Liknande är förhållandet i Tornedalen. För baket av den ojästa rieskan hade man svårt att undvara ny-

malet mjöl. I områden där förrådsbröden dominerade har handkvarnen däremot inte haft lika stor uppgift att fylla.

Sven B. Ek arbetar i huvudsak med ett arkivaliskt material, vars karaktäristiska komponenter han vill åskådliggöra. Avhandlingen har främst en historisk målsättning, vars hållbarhet ur etnologisk synpunkt kanske bör diskuteras. Den skulle också, trots att Ek inte berör vetenskapens teori, kunna ses som ett inlägg i en ständigt pågående diskussion: förhållandet mellan vad som kallats elementär och systematisk etnologi.

Sakforskningens viktiga plats i etnologin kan inte ifrågasättas. Men utgångspunkten, materialredovisningen, får inte bli huvudsaken. I centrum för vetenskapen bör stå människans relation till kulturelementen. Denna målsättning får dock inte leda till en isolering från grannvetenskaperna, till ett hävdande av den egna självständigheten, till en rädsla för lån av arbetsmetoder.

Det är nödvändigt att acceptera att etnologin har en så vid omfattning, att arbetssätt och metoder anpassas efter den speciella karaktär, som ett valt ämne äger. Att etnologin främst är en historiskt inriktad vetenskap bör dock vara klart. Detta innebär givetvis inte att forskaren alltid bör utgå från ett resent material, varifrån han arbetar sig bakåt i tiden i det han ställer nuvarande företelser i relation till äldre tiders. Häri ansluter jag mig till Eks syn på sitt ämne.

Hos Ek är dock det historiska perspektivet så dominant att det lätt blir självändamål. Ett historiskt synsätt används inte för att lösa ett *etnologiskt problem*. I stället fångas hans intresse främst av själva skeendet — utvecklingen.

Ek vill t. ex. åskådliggöra den tekniska utvecklingen inom kvarndriften, vilket han också gör på ett klart och övertygande sätt. Man imponeras av hans kunskaper, men man fångas sällan av hans sätt att använda sitt enorma material, eftersom människans roll i sammanhanget nästan totalt saknas. Författaren framhåller t. ex. upprepade gånger att kvarnar uppförts av specialister, dock utan att ange ett enda belegg för detta. (Jag bortser då från det kuriösa komparativa exempel från Afganistan, som anförs på s. 64). Sedan Ek

väl *fastslagit* att väderkvarnar ofta byggts av specialister tappar han intresset för denna yrkesgrupp. Inga försök görs t. ex. att analysera deras ev. betydelse för spridningen av olika kvarntyper.

Författaren är alltför benägen att se mjölkvarnen som ett isolerat kulturelement. Vatten- och vindkraftens övriga mångsidiga utnyttjande i bondehushållet berörs inte. Vattensågarna förbigås helt, och detta är särskilt besvärande när författaren diskuterar lagbildningarnas starka ställning inom kvarndriften i Norrland. En hänvisning till existensen av motsvarande lagbildningar inom sågdriften hade kanske kunnat styrka författarens resultat. Summariskt berörs (i en not s. 32) vidare den för hela kvarndriften så centrala frågan om rätten till vatten.

En så bred och på faktiska uppgifter så rik undersökning som Sven B. Eks ger givetvis större möjligheter till diskussion än den för-siktigt återhållna studien. Författaren har nog också varit medveten om detta. I sin inledning förklarar han, att han främst haft för avsikt att framlägga ett konkret material. Därigenom har också avhandlingen fått stort allmänt intresse.

Man skulle dock ha önskat att författaren varit något mindre fascinerad av sitt ämne. I så fall hade han kanske begränsat sin undersökning till ett mindre fält, där inte främst ett konkret material hade presenterats, utan där även lösningar i större utsträckning söktes. Om endast de skånska kvarnarna hade behandlats, skulle djupare perspektiv ha kunnat anläggas. Nu erbjuds man kanske ett ramverk, men lär inte känna den dynamik, som insluts däri. Detta gäller särskilt för kap. V "Kvarnarna i Sverige utom Skåne under nyare tid".

Man kan dock inte bortse från, att avhandlingens användbarhet och läsbarhet väsentligt skulle ha minskats om översiktliga framställningar liknande denna saknats. Man skulle i så fall säkerligen ha efterlyst dem.

Uttrycket medger inte en närmare granskning av kapitel V. Man måste dock bl. a. fråga sig varför författaren inte dragit några slutsatser av den utbredning av väderkvarnarna i landet som han redovisar (dock ej med behövlig karta). I förbigående och utan att rätt förstå dess innebörd avfärdar Ek sålunda

Campbells framlagda teori om ett samband mellan kvarn- och brödtyp (Svenska Landsmål, h. 242).

Större intresse har författaren ägnat åt lagbildningarna inom kvarndriften, som framför allt är vanliga i övre Norrland och som nästan helt saknas i Svealand och Götaland. Författarens försök att förklara dessa regionala differenser utmynnar till sist i en förmodan att orsaken måste sökas i folkpsykologiska förhållanden. Förklaringen verkar något gångaraktig.

Om denna anmälan ibland fått en kritisk form (med tonvikt på principiella frågeställningar) kan man ingalunda bortse från de stora förtjänster, som Eks avhandling har. Dess lärdom och breda historiska syn har tidigare betonats. På ett intressant och klagörande sätt har författaren gett oss en inblick i den inom- och utomeuropeiska kvarnhistorien. Han har skickligt analyserat de lagar och förordningar, som allt sedan medeltiden reglerat kvarndriften. Här, liksom i tidigare avsnitt, har han gjort omvärderingar och fört oss in i tidigare okända eller svårforcerade marker. Dessa historiska avsnitt kommer alltid att ha stor betydelse. Även undersökningens övriga partier innehåller mycket värdefullt material. Eks avhandling kommer därför, samtidigt som den ställer och löser problem, även att fungera som något av en materialsamling. Avhandlingens bredd är dess styrka, men också dess svaghet. Därför ger den också anledning att ställa frågor, att öppna diskussioner om vetenskapens medel och målsättning. Detta måste också ses som något positivt.

Man hoppas att Sven B. Ek skall få möjlighet att i framtiden ägna sig åt några av de många och svårlösta etnologiska problem, som ej kunnat penetreras i hans gradualavhandling. Då den renderat honom en docentur, till vilken man gärna vill gratulera honom, får man kanske också räkna med att Ek i en del II av "Väderkvarnar och vattenmøllor" skall kunna ge sig i kast med några av de problemkomplex, som anmälarerna så gärna skulle ha velat se belysta.

Olov Isaksson

NILS-ARVID BRINGÉUS: *Brännodling*. En historisk-etnologisk undersökning. Engl. summary. Skrifter från Folk-livsarkivet i Lund utgivna genom Sällskapet Folkkultur. Lund 1963. 181 s., ill. Pris kr 20:—.

Docenten Nils-Arvid Bringéus har i detta arbete upptagit till behandling ett ämne som inte minst ur forskningsmetodisk synpunkt är av stort intresse, nämligen den speciella form av odling, som verkställes genom att flå upp yt-skiktet med växande (s. 16 står växlande) vegetation, torka och bränna denna, varefter askan utsprides på fältet och detta besås. Förf. kallar denna form för brännodling, en term som emellertid lika väl skulle kunna gälla för andra närstående tillvägagångssätt: svedjebruk, kytting, kärrbruk och vålbränning. I ett inledande kapitel har han emellertid klart redovisat skillnaderna mellan dessa och hur deras användning framförallt motiverades av den skriande bristen på andra gödningsämnen, särskilt kreatursgödsel.

Vad förf. benämner brännodling fick i allmänhet sin spridning i vårt land från 1800-talets början, men redan tidigare har den efter engelsk förebild kommit till användning på några håll i Västergötland. Man kan urskilja tre olika sätt, på vilka det förberedande arbetet utfördes, nämligen genom flåskärning, flåhackning eller skumplöjning. Olika redskap kommo härvid till användning och av dem är skärjärnet (av förf. kallat "skärejärn") av särskilt intresse. Det har en klart sydvästsvensk utbredning och visas återgå på den engelska bröstplojen vilken var föremål för jordbruksteknikernas uppmärksamhet redan vid 1700-talets början. Genom att redskapet hos oss fick ett fixerat namn, skärjärn eller svårhacka, har det med framgång kunnat följas inte blott i traditionsuppteckningarna utan även i bouppteckningarna. Förf. har nedlagt ett omfattande arbete på genomgången av de sistnämnda och därvid systematiskt granskat samtliga för landsbygden för 1838 från Skåne, Blekinge, Halland, Västergötland samt Jönköpings och Kronobergs län och dessutom för 1828 och 1848 för Skåne, Blekinge och Halland. Genomgången ger anledning till åtskilliga slutsatser och förmodanden beträffande initialområden och spridningsförlopp. De

präglas här som eljest i förf:s framställning av en berömvärd försiktighet och arbetet sluter sig sålunda på ett värdigt sätt till Sigfrid Svenssons grundläggande avhandling Bygd och yttervärld (1942).

På liknande sätt behandlas flåhackan, som av olika skäl hos oss fick en långt vidare utbredning. Den kunde användas även på ojämna mark och ansågs inte heller ta med så mycket av själva matjorden som de andra redskapen. Även arbetsvandringarna mellan skilda bygder är en faktor av betydelse att räkna med, när det gäller spridningen av de olika odlingsmetoderna. Oftast var det ståndspersoner som inkallade sådan tillfällig arbetskraft. I Frändefors socken på Dal bedrevs brännodling med flåhackning på 1840-talet av värmlänningar, som införskrivits från Fryksdalen av den även eljest som nitisk jordbrukare verksamme kyrkoherden Salomon Sundelius. Och många flera sådana exempel kunna andragas från skilda delar av landet.

Ofta medförde emellertid de värmländska herrarbetarna häst och plog, som då kom till användning vid nyodlingarbetena. I detta sammanhang får förf. anledning att ytterligare belysa de insatser till jordbruksredskapens förbättring som vid 1800-talets början gjordes av den framsynte C. G. Stjernsvärd på Engeltofta och kretsen kring honom.

De mera spekulativa projekten för torvens förbränning i särskilda ugnar ägnas ett särskilt kapitel — även här tjänade det engelska jordbruket som förebild. Slutligen beröres växtföljden och den egenartade ställning som brännodlingen kom att intaga såsom omöjlig att inpassa i det cirkulationssystem som, dröjande, vann insteg i bondejordbruket även i södra Sverige.

Den sammanfattande framställningen är efter ett gammalt talesätt, som tidigare använts i liknande sammanhang, betitlad Rika föräldrar — fattiga barn. Förf. ger här en värdering av odlingsmetoden, söker förklaringen till att den fick en så stor spridning och dröjde sig kvar så länge samt undersöker de faktorer som till slut medförde att den kom ur bruk. I allmänhet bli frågeställningarna desamma som beträffande svedjebruket och andra odlingsmetoder vid vilka elden kom till användning. Den moderna markforskningen har som förf.

betonar funnit, att den välgörande inverkan härvid måhända inte så mycket bestod i att jorden tillfördes mineralsalter som att vid röjningen frigjordes kväve, vilket som bekant är av största vikt för växtligheten (L. G. Romell). Erfarenheten visade emellertid, att den bördighet som präglade jord som beretts på detta sätt blev av kort varaktighet, om inte åtgärder vidtogos för dess vård även i fortsättningen.

Förf. menar, att det var användningen av kemiska gödningsämnen som gjorde att askgödningsavslades även i de bygder där man enträgnast fortsatt med den. Emellertid äro ju sådana gödningsmedel till sin art och verkan högst olika och när det gäller dessa frågor tarvas en även eljest högst önskvärd fortsatt forskning. Härvid får inte glömmas den av förf. inte berörda användningen av benmjöl som med sin rikedom på kalciumfosfat och kvävehaltiga ämnen på många håll föregick de kemiska preparaten. Den som parallell till brännodlingen framdragna mäglingen är däremot inte så betydelsefull i detta sammanhang, eftersom den i första hand tar sikte på kalktillförseln. På andra håll, där sikten kunde anskaffas, brukades redan tidigt släckt kalk för detta ändamål.

Av största betydelse voro såsom förf. i olika sammanhang berör, de växlande ekonomiska konjunkturerna. I ett område, som jag känner till mera ingående, nämligen södra Dal, var denna omständighet den helt avgörande. De nyodlingar, där bränningen kom till användning användes vid 1800-talets mitt praktiskt taget uteslutande för havreproduktion. En mycket betydande export förekom till England, gynnad även av de goda kommunikationerna över Uddevalla och Göteborg. Av olika skäl upphör den omfattande havreodlingen några årtionden senare och därmed var också den sista nyodlingsepoken i det dalsländska jordbruket till ända.

Gösta Berg

NILS-ARVID BRINGÉUS: *Järnplogen som innovation*. Scripta minora. Studier utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund 1960—1961: 3. Gleerup, Lund 1962. 83 s., ill. Pris kr 10:—.

Ett besvärligt problem i den svenska plogens historia är järnplogens tillkomst. Det har även vållat N.-A. Bringéus åtskilligt huvudbry. Visserligen ansluter han sig till den hittills rådande uppfattningen, att denna plog först kan beläggas från Dalarna omkring 1730 men dess tidigare historia berör han endast med stor försiktighet. Några säkra spår, som leder dit från utlandet, finner han inte, churu han antyder möjligheten av en påverkan från Brabant bl. a. genom en 1724 därifrån invandrad belgare Boogers. Tvekan är välgrundad, eftersom nederländska plogar varit föga spridda hos oss och man trots belgaren Lindemans' försök att föra järnplogen med svängd vändskiva i Belgien tillbaka till 1690-talet, kan tveka inför denna tidiga datering. Tanken att denna vändskiva spontant uppstått i en av Dalarnas bondsmedjor diskuterar författaren ej. Det kan man förstå, eftersom det skulle förutsätta, att den uppstått dels i Dalarna, dels i Nederländerna eller England, en möjlighet, som man av allmänna etnologiska skäl måste ställa sig skeptisk till. Trots allt synes så mycket tala här för, att jag har svårt att avvisa tanken här på. Tillsvidare får man väl avvakta kommande forskning på området.

Huvudsyftet med Bringéus' arbete är givetvis att följa själva spridningsförloppet och att därvid förklara, hur det kom sig, att detta tog mer än hundra år i anspråk, medan i våra dagar traktorn vunnit insteg över hela vårt land under några få år. Den allmänna bakgrunden härtill var, att det gamla bondesamhället ännu under 1800-talet erbjöd ett starkt motstånd mot innovationer. Detta berodde i detta speciella fall ej blott på konservatism utan även på svårighet att hantera det nya redskapet. Dessutom hade årdret på steniga eller ogräsfyllda åkrar vissa förtjänster framför plogen. När sedan åkrarna rensats från sten, nyodlingar kommit igång och det nyinförda växelbruket krävde plog på vallarna, blev man villigare att ta emot järnplogen. Gi-

vetvis har även de höga priserna på t. ex. Stjernsvärds plogar försenat införandet. Detta kom även till uttryck i att ståndspersoner vanligen först köpt dessa och att de förmögna bönderna tidigare än de fattiga följde deras exempel.

Med hjälp av ett rikt material, som hämtats från bouppteckningar, statistiska uppgifter, bruksarkiv etc., påvisar författaren i en serie kartor den långsamma och lokalbundna spridningen framförallt i nedre Sverige av järnplogar före 1850. Detta gällde särskilt den skotska plogens utbredning i Skåne 1828—48 men även förekomsten av de hantverksmässigt tillverkade dala- och värmlandsplogarna. Synnerligen verkningsfullt ter sig i motsättning härtill den karta, som visar medelproduktionen per år 1872—96 från de då verksamma plogfabrikerna, varvid år 1872 de fem största fabrikererna årligen producerade över 10 000 plogar. I fortsättningen konkurrerades de små företagen ut, så att vid seklets slut Norrahammar och Överum helt dominerade marknaden, som nu omfattade nästan hela landet.

En svårighet har författaren mött, när det gällt att identifiera järnplogen med äldre plogtyper. Man kan t. ex. undra om plogarna i bouppteckningar från norra Västergötland 1838 verkligen framför allt utgjorts av värmlandsplogar, eftersom Nonnen på Degeberg 1839 med "westgöthaplog" avsett en annan typ, den som av mig benämnts den yngre västgöthaplogen. Den har faktiskt betecknats som "järnplog" både i Halland och Bohuslän. Denna mycket spridda plogtyp har över huvud taget haft en benägenhet att halka igenom maskorna i författarens nät.

Detta hindrar icke, att avhandlingen utgör ett värdefullt tillskott till vår jordbrukshistoriska litteratur.

Ragnar Jirlow

WOLFGANG JACOBEIT: *Schafhaltung und Schäfer in Zentraleuropa bis zum Beginn des 20 Jahrhunderts*. Veröffentlichungen des Instituts für deutsche Volkskunde bd 25. Akademie-Verlag, Berlin 1961. 604 s. 36 pl.

Författaren till denna vidlyftiga undersökning tillhör den tyska agraretnografiska skolan, vilken efter det andra världskriget väckt

livligt intresse bland etnografer med allmogens ekonomiska kultur som specialitet. Det här recenserade arbetet kom inte oväntat: Jacobsaits frågelistor angående fårskötsel och fårherde nådde åtskilliga fackmän även på icke tysktalande områden.

Boken omfattar mycket, ämnet är stort. De behandlade problemen koncentreras till Centraleuropa ("den Raum welchen Deutschland mit den Grenzsäumen seiner Nachbarländer einnimmt"), medan tiden är obegränsad: från förhistoriska tider fram till våra dagar. Trots detta sätt att framlägga materialet — vilket är närmast kulturhistoriskt — är undersökningen helt etnologisk i och med att Jacobsait studerar både förändringar och konstanta drag i den behandlade kulturens olika uttrycksformer. Det bör anmärkas i förväg att titelns "Schafhaltung" inte helt motsvarar förväntningarna. I bokens inledande huvudkapitel ("Die Schafhaltung") befattar sig Jacobsait till övervägande del med fårskötselns grundtyper, det är motsättningarna mellan fårskötselns rörliga och fasta typer som belyses. Det är alltså själva systemet som intresserar Jacobsait (nomadism, transhumans m. m.) och icke fårskötselns tekniska sida. Därför blir en del frågor (betesmarkförhållandena, stallskötseln, utfodringen) knappt upptagna, medan andra problem står helt obesvarade (fårskötsel utan herde, skötsel- och avelsformer, zootekniska detaljer). Huvudvikten lägger Jacobsait på "Schäfer", d. v. s. den yrkesmässiga fårherden, belyst i både helg och söcken lika mycket socialpsykologiskt som ekonomisk-historiskt. Själva arbetet är ett slags monografi över en yrkesgrupp, som inte tillhör bondeståndet. Författaren sammanställer all vår kännedom om dessa fåraherdar, vilka han med all rätt betraktar som en självständig grupp inom den allmänna herdeklassen med många karaktäristiska drag. De mångfaldiga problemställningarna omspanner en så pass stor tid, att man kunde skriva en "monografi" över nästan vilket som helst av bokens kapitel; Jacobsaits försök att sammansmälta allting i *ett* verk har dock lyckats bra. Hans bok har den stora förtjänsten att ge både problemställningar och lösningar för olika fackmän i allmänhet och för herdekulturens specialister i synnerhet. I det följande vill anmälaren ge en redogörelse för

vad som förekommer i boken samt lämna några kompletterande anmärkningar.

Under huvudrubriken "Schafhaltung" behandlar författaren nyttan av fåret, d. v. s. produkter av djuret: gödsel, kött-, mjölk- och ullavkastning. Han finner, att även sädesnedtrampande med får vid såningsarbete förekom på de centraleuropeiska reliktområdena. Metodens ursprung (praktiserad även med svin i Egypten) förekom i stor utsträckning i forntiden. I avdelningen om fårgödselns utnyttjande beskrivs de flyttbara fållornas användning: dess paralleller är kända och ofta beskrivna från Skandinavien. Man har direkta motsvarigheter till det flamländska sättet att samla fårgödsel i stallet från Danmark (se inkomna svar på frågelistan nr. 12 "Gödning" i Nationalmuseets Etnologiske undersøgelser i Köpenhamn). På sina ställen användes fårgödseln som bränsle. Här kan anmärkas, att rättigheten att samla gödseln på betesmarkerna ofta tillföll herdarna själva som vaktade djuren; i Tyskland känner man sådant från Lüneburgerheden och Schwaben. I samband med fårskötselns historiska utveckling betonar Jacobsait betydelsen av den senmedeltida godsägarerättigheten att hålla stora fårhjordar, vilket gjorde slut på den blomstrande allmogefårskötseln. Fårets mjölkavkastning förlorade då sin betydelse: att tillvarata fårmjök lönade sig inte på fåravelsgårdarna.

Stort utrymme ägnas såsom redan antytts åt de olika fårskötselssystemen; Jacobsait försöker här klarlägga begrepp som nomadism, "Alpwirtschaft" och transhumans (d. v. s. betesvandring). De två första kategorierna faller visserligen utanför arbetets egentliga gränser, dock uppehåller sig författaren ingående vid deras analys. Han antar, att den sentida praktiken av "Alpwirtschaft" är en sekundär företeelse, eftersom de migrerande djuren är nötkreatur och icke det enligt hans mening ursprungliga fåret. Bevisen mot denna teori är flera: framför allt benfynd vittnar om nötkreaturens tidiga existens på alpbetena.¹⁾ I Alpernas norra hälft har förekommit ett slags boskapsgård (den s. k. "Schwaigen" eller "Viehhöfe") redan på 1100—1200-talen. Detta system ville utnyttja de svåråtkomliga sommarbetena på alptrakterna genom att bygga gårdar ända upp till 2 000 meters höjder. Upp-

giften för en sådan gård var att tillvarata djurens produkter, bland vilka den allra viktigaste var osten.³⁾ Hela detta system fungerade med nötkreatur och icke med får.

Av de rörliga fårskötarsystemen är det endast transhumans ("Wanderschafhaltung") som förekom i Tyskland. Jacobeit undersöker systemet i detaljer och presenterar det även från länder, vilka faller utanför studieområdet. Transhumansens centrum är den iberiska halvön och medelhavsregionen. Prototypen är känd från Spanien, där betesvandring med får förekom i en enorm utsträckning, något som gav upphov till stiftandet av medeltidens mäktigaste gille, det fruktade Mesta. Det sadet ironiskt i 1600-talets Spanien, att "there is no grandee of Spain who has so many judges and sheriffs to defend him as has the sheep".³⁾ Det är intressant att konstatera, hur hela den spanska betesvandringen infiltreras med arabiska drag. Den spanska fårskötare-terminologin bevarar mycket av arabiskan, medan vissa avelsmetoder — vilka levde fram till nutiden — visar tydliga spår av berberursprung. Om detta intressanta problem får man detaljerade informationer i ett av Jacobeit obeaktat arbete av Ernst Klein: *The Mesta. A study in Spanish economic history, 1273—1836* (Cambridge 1920). Här kan vi också uppmärksamma en annan bok med rikt innehåll om transhumansens och herdekulturens allmänna problem av E. H. Carrier: *Water and grass. A study in the pastoral economy of Southern Europe* (London 1932).

Betesvandringens ursprungliga typ är varken den iberiska eller den mediterrana; Jacobeit finner urtypen på Balkan och de därmed sammanhängande karpatiska trakterna. Fårvandringarna av förutbeskrivna typ kännetecknas av fårägarnas monopolistiska, jordbruksfientliga sammanslutning, medan den balkanska transhumansens deltagare är bönder, för vilka inte bara ullens är viktig, utan även alla andra produkter, alltså även mjölken. Den tyska "Wanderschafhaltung" påträffas endast i Syd-tyskland, fastän ett slags vandring med får förekommer även i Schleswig-Holstein. Det hithörande materialet har före Jacobeit behandlats av T. Hornberger i *Der Schäfer* (Stuttgart 1955), en fin framställning, vilken utnyttjats av Jacobeit i detaljer.

Författaren gör ett försök att klarlägga betesvandringens ursprung. Det här använda arkeologiska materialet, som leder honom till det pontisk-kaspiska kulturområdet 2000—1700 f. Kr. (den s. k. Tripolje C 2-perioden) räcker knappast till att lösa ett problem med så stor räckvidd som detta, och kan även metodiskt vederläggas. Detsamma gäller den indogermanska boskapskötseln, till vars kännedom materialet först och främst ligger hos språkmän — ett område som Jacobeit lämnar helt orört. Därför kommer han fram till slutsatsen, att den europeiska betesvandringens ursprungsland är Tyskland, vilket endast kan uppfattas som en teori utan bevisföring: i Jacobeits arbete saknas även historiskt material angående betesvandringens tidigaste utbredning i Tyskland.

I arbetets andra huvudavsnitt ("Die Schäfer") presenteras de olika fåraherdetyperna, och här sättes själva människan, den yrkesmässiga fårherden under förstoringsglas. I motsats till det föregående kommer författaren inte så långt tillbaka i tiden och läsaren får inte den önskvärda översikten över herdeklassen i tysk kulturhistoria: härom får man veta litet mer i ett helt annat sammanhang, där författaren belyser ärelösheten och även talar om "ofriheten" (se nedan). En sammanställning till en herdehistoria kunde göras huvudsakligen på grund av material hämtat ur merovinger- och karolingertidens lagsamlingar. Där får man data, vilka skildrar herdeklassens inre förhållanden, ett slags gradering bland de olika djurens vaktare (där en särställning tillfaller även fåraherden) och här ges alltså ett förhållande, som visar de enskilda husdjurens ekonomiska värde. För samma ändamål kan de tyska "Weistümer" hårdare utnyttjas än som gjorts i Jacobeits bok. I Tyskland hade man fårherdar som arbetade för lön och andra ("Mengeschäfer") vilka hade egna djur i flocken; schäferiet sköttes även i hälftenbruk, men det fanns också självständiga "Pachtschäfer", vilka för fårens avkastning svarade för allt som hade med flockens underhåll till göra. Den särställning, som fårherden intar inom herdeståndet, beror på olika faktorer: dels på hans självständighet dels på hans yrkesmässighet. Fårherden är mångkunnig, ofta utbildad i "Schäferskola" (sådana skolor stiftades re-

dan vid 1700-talets slut i Frankrike och Tyskland och undervisade i flera ämnen). *) Den tyska folkloren speglar den skillnad som finns mellan byns fårherde (utan utbildning) och "Schäfer" — den senare är en förnäm person, som t. o. m. sättes i motsats till den utfattige godsägaren.

Förf. behandlar (s. 173—213) problemet kring fårherdarnas ärelöshet i dess historiska sammanhang. Den markanta och i folktraditionen allttjämt levande föreställningen om ett slags ärelöshet i samband med "Schäfer" följes tillbaka till 1300-talet. Ett århundrade senare är begreppet allmänt känt och kommer ofta till uttryck i drastiska former. Denna period sammanfaller för övrigt med godsägarnas monopolisering av fårskötsel, en epok, när "Schäfer"-yrket kommer till. Ärelöshetens orsaker är mångfaldiga: på landet tillskrives fårherden övernaturliga krafter, han har "kriminella" egenskaper (missbruk av de anförtrodna djurens produkter, otillåten betning m. m.), de vandrande fårherdarna betraktades med en viss misstro på grund av deras rörliga liv. Det mest intressanta draget i detta sammanhang är herdarnas "ofrihet", vilken från karolingertiden levde fram till 1800-talet. I böndernas ögon är alla herdar lättjefulla — en föreställning som man påträffar överallt både inom och utom Europa, något som också bidragit till föreställningen om den nämnda ärelösheten.

Finns det drag i denna "Schäferkultur" som sammanbinder olika områden inom den gemensamma europeiska fårskötselkulturen? Frågan kan ställas gång på gång i boken i samband med både andliga och materiella företeelser. Jacobeit beskriver på ett ställe sådana överensstämmelser i sin bok, t. ex. i samband med medicinska behandlingsmetoder, vilka allmänt utövas av botkunniga "Schäfer". Metoden att kastrera lamm med tänderna är också utbredd i Centraleuropa (sättet är inte heller okänt i England), herdestaven liknande biskopsstaven förekommer även i skilda trakter. Liknande kulturdrag skulle kunna uppräknas i större skala, vilket emellertid inte Jacobeit haft till avsikt. Arbetsredskapen tillhörande yrket sammanfattas summariskt och belyser endast själva herdens utrustning och inte fårskötselns. På s. 488 talas om ett slags kast-

redskap (Wurfstock), ett kort skaft försett med en kedjebit vilket kastas efter de olydiga hundarna. Detta från Thüringen beskrivna föremål är emellertid endast den även i Skandinavien kända ringstaven, d. v. s. dess degenererade form.

Den mäktiga litteraturförteckningen (över 50 sidor) vittnar om Jacobeits samlarnit och ger verket ett högvetenskapligt värde. Något svenskt arbete förekommer dock inte där och endast ett danskt verk. Visst faller Skandinavien utanför författarens undersökningsområde, men beröringspunkterna med de behandlade frågorna är många. Danmark däremot — som norra Tyskland utlöpare — borde med all anledning ha dragits in i olika sammanhang. Trots detta har Jacobeits bok stora förtjänster för nordisk etnologi: vi har nytta av samtliga markanta historiska och etnologiska problemställningar och av klarlagda frågor och vi får ett stort och värdefullt jämförande material.

1) J. W. Amschler: Die vorgeschichtliche Haustiere der Kelalpe bei Kitzbühel in Tirol. Forschungen und Fortschritte 29. 1937.

2) Otto Stolz: Die Schwaighöfe in Tirol, ein Beitrag zur Siedlungs- und Wirtschaftsgeschichte der Hochalpentäler. Innsbruck 1930.

Hermann Wopfner: Beiträge zur Geschichte der alpinen Schwaighöfe. Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte. 24. 1921.

3) Sorapán, *Medicine Española*, Granada 1916, 1.p. 131.

4) Johan Georg Krünitz: *Oekonomisch-technologische Encyclopedie...* Bd. 139, Berlin 1825, s. 579 ff.

Mátyás Szabó

Smålands minnen. Texter ur Föreningens för Smålands minnen album. Utgivna med historisk och bibliografisk orientering av STEN-BERTIL VIDE. Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund 13. Gleerupska universitetsbokhandelsnäs förlag, Lund 1961. 181 s. Pris kr 15:—.

När C. J. L. Almqvist 1840 utgav tredje upplagan av "Svensk språklära", försåg han denna med ett nyskrivet kapitel Om de svenska landskapsmålen eller provinsdialekterna. Han anlägger häri icke historisk-antikvariska syn-

punkter på folkmålen, som götarna tidigare gjort, utan betonar fastmer vilken värdefull källa folkspråket utgör för riksidiomet. Men samtidigt konstaterar han, hur fattig den svenska dialektlitteraturen är. För Smålands vidkommande bygger han sin framställning nästan uteslutande på G. O. Hyltén-Cavallius *Vocabularium Vaerendicum* och framhåller "i huru stor förbindelse man står till Cavallius för det, som han i det föregående skänkt allmänheten, och huru efterlängtd fortsättningen av hans arbete måste vara". Även om Hyltén-Cavallius aldrig kom att infria förväntningarna i detta avseende, skrinlade han ej helt sina planer på ett småländskt dialektlexikon, och därför fick varken Almqvist eller J. E. Rietz taga del av hans otrycka samlingar. Almqvist insåg även, att dialektuppteckning var ett företag, som krävde många samverkan. Därför föreslog han i sin språklära "en lättare väg" och skriver: "Det är om vid universitetens studentföreningar stiftades, enkom ägnade åt modersmålet, vartill medlemmar toges från alla landsorter, med förbindelse, att under ferierna, var och en på sin ort, efterhöra och insamla allt för orten i språkväg eget. Återkommande under terminen skulle medlemmarna överlämna sin skörd till föreningens bibliotek. Ställde sig någon verkligt lärd språkforskare i spetsen för detta studentarbete, så skulle vi troligen efter tio år veta mera om våra dialekter, än vi nu känna efter de sjuttiofyra, som förlupit sedan Ihres dialektlexikon utkom." Almqvists förslag välkomnades i en recension i *Studier*, kritiker och notiser 1841 av Henrik Reuterdahl, men det skulle dröja ända till 1872, innan den första landsmålsföreningen — bland studenter av Västgöta nation i Uppsala — tillkom, snart följd av flera andra.

Bland studenterna i Lund hade spørsmål rörande folkmålen diskuterats redan 1842, och följande år infogade Peter Wieselgren vissa dialektfrågor i sin frågelistas till Växjö stifts prästerskap, som låg till grund för Ny Smålands beskrifning (jfr Rig 1962 s. 11, 20). År 1854 utfärdades ett upprop för att söka åvägbringa ett sällskap för insamlande av dialektord bland studenterna i Lund, men först 1861 förverkligades tanken av småländska studenter inom den då bildade Föreningen för Små-

lands minnen. Till sekeljubileet 1961 utgav arkivarien vid Landsmålsarkivet i Lund Sten-Bertil Vide påpassligt en serie texter ur föreningens Album jämte en historik.

Den småländska sammanslutningens verksamhet inskränktes ej till "modersmålet" utan skulle även omfatta insamling av topografiska, sagor, visor och folkmusik. Det lexiografiska arbetet synes i själva verket ha blivit mindre omfattande än det folkloristiska, och man kan därför icke utan anledning betrakta Föreningen för Smålands minnen som en föregångare till Hyltén-Cavallius-stiftelsen i Lund, vars samlingar i sin tur utgör grunden till den nuvarande Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet. Den apostoliska successionen är till yttermera visso dokumenterad genom en handling, vari G. O. Hyltén-Cavallius kallas till hedersledamot av Föreningen för Smålands minnen. Som Vide visar, kan föreningen även räkna sig som en av faddrarna till Kulturhistoriska museet i Lund.

Föreningens Album får väl i första hand betraktas som ett tidsdokument som belyser hur de ambitiösare bland smålandsstudenterna på 1860-, 70- och 80-talen förenade nytta med nöje såväl under feriernas uppteckningsfärder i hembygden som under terminernas sammankomster i Lund. Det har dock även sitt värde som källsamling. Vid upprepade tillfällen sökte man offentliggöra delar av detta Album, men bortsett från några avsnitt publicerade i Svenska Landsmål är det först genom Vides ansträngningar som detta förverkligats. Vide har sökt göra ett så representativt urval som möjligt och har ej uttömt samlingarna, som emellertid i fortsättningen torde komma att bättre uppmärksammas, inte minst genom den fullständiga innehållsförteckning han utarbetat. Utgivaren har uppställt som sin princip att ej medtaga tidigare tryckt material, varvid han dock förbisett, att en av Albumets pärlor, *Ett kronbröllop i Mo* 1857, redan publicerats i *Folkminnen och folktankar* 1919. Upptecknaren, C. A. R. Lothigius, infogar här några intressanta reflexioner om folkskollärarnas roll som på en gång traditionsbrytare och nyhetsspridare i de svenska bygderna. För folkmålen vidkommande innebar i själva verket folkskolornas inrättande det första steget i en alljämt fortgående nivelleringsprocess.

Redan Rietz var medveten härom. År 1859 skriver han till Hyltén-Cavallius: "Det är också sannerligen tid att något göres för att i skrift uppteckna våra bygdemål, innan folkskolor och den livliga samfärdseln utplånat månet gott, från fäderna stammande ord, som väl förtjänte att tagas vara på."

Föreningen för Smålands minnen tillkom således i rätt tid och verkade även inspirerande inom andra studentnationer. Detta belyses ytterligare i Ingemar Ingers studie över Folkmåls- och folklivsforskning i Lund i äldre tid (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1961—1962). Ingers återger här bl. a. en år 1877 utsänd frågelista om 15 punkter över vissa kategorier av ord och talesätt riktad "Till Skånes inbyggare" och framhåller, att denna jämte en samma år av Västmanland-Dala landsmålsförening i Uppsala utgiven fråge-

lista är den första i Sverige utgivna [landsmåls-]frågelistan. Om man därmed menar en separat frågelista, kan detta vara riktigt. Men det bör tilläggas, att redan i Svenska fornminnesföreningens frågeformulär, tryckt 1870, ingår ett särskilt avsnitt rörande folkspråket omfattande 29 frågepunkter. Denna frågelista — som jag hoppas få återkomma till i annat sammanhang — är i sig själv ett minne ifrån den ljuva barndomstid, då företrädare för fornkunskap, medeltidsarkeologi, folkloristik, etnologi och folkmålsforskning ännu lekte på samma gård. I en tid av alltmera ökad — och nödvändig — specialisering inom såväl själva forskningen som dess yttre organisation kan Föreningens för Smålands minnen Album utgöra en påminnelse icke minst om folkmåls- och folklivsforskningens nära samhörighet.

Nils-Arvid Bringéus

KORTA BOKNOTISER

HUGO OSVALD: *Vallodling och växtföljder*, Uppkomst och utveckling i Sverige. Natur och Kultur. Uppsala 1962. 146 s., ill. Pris häft. kr 23:50, inb. kr 31:—.

Förre professorn i växtodlingshistoria vid lantbrukshögskolan Hugo Osvald har i detta arbete sammanställt och kritiskt granskat ett omfattande material, huvudsakligen ur tryckta källor, rörande vallodlingens historia i vårt land. Det har blivit ett värdefullt bidrag till vår förhållandevis magra jordbrukshistoriska litteratur, särskilt på grund av förf. s botaniska kunskaper och tekniska insikter. Han kan röja upp bland åtskilliga oklara och felaktiga uppfattningar om hur vallodlingen uppkommit och blivit ett så betydelsefullt inslag i vårt jordbruk ända fram till våra dagar.

Den uppfattning som här framlägges är att vallodlingen utvecklades dels ur strävandena att förbättra ängsskötseln, dels ur önskemålet att bättre än tidigare utnyttja den brukade jorden genom odling av klöver, vicker och rotfrukter på trädeskiftet. Resultatet blev en mängd olika och rikt artikulerade växtföljder, av vilka en del framkommo under inflytande från kontinentalt och brittiskt jordbruk. Lokala förhållanden kunde pådriva en sådan utveckling, såsom skedde i bergslagen, där behovet av vinterfoder var särskilt stort i samband med körslorna för bergverkens räkning. Det hade varit av intresse att höra, vilken betydelse förf. i detta sammanhang skulle vilja tillmäta de s. k. lindorna som vi så ofta finna omnämnda i 1600-talets skattningshandlingar även i andra delar av landet. Också eljest hade åtskilligt kunnat hämtas till ämnets belysning från sådant mera lokalt begränsat källmaterial: topografisk litteratur, lantmäteriakter och traditionsarkivens uppteckningar.

När det gäller jordbrukets allmänna utveckling har den nödvändiga koncentrationen stundom kommit förf. att ge en alltför schematisk skildring. Från Eli Heckscher har han t. ex. övertagit den felaktiga tanken, att 1500-talets smörexport var betingad av att djuren gingo på bete på fåbodar i skogarna. "Det fanns då ingen annan möjlighet att

tillvarata mjölken än att göra smör av den; på så sätt fick man alltså under sommarmånaderna en betydligt större smörkvantitet än vad som kunde förbrukas inom landet." Såväl produktionstekniska som förvarings- och transporttekniska förhållanden gör denna förklaring orimlig.

Hugo Osvalds bok är betydelsefull inte minst genom de frågeställningar den fixerar, och den stimulans den skänker till fortsatt forskning på ett centralt område inom vår äldre näringshistoria. Man motser med glädje de arbeten förlaget utlovar av samma förf. om veteodlingens och potatisodlingens historia i vårt land.

G. B.

STAFFAN HÖGBERG: *Kungl. Patriotiska Sällskapets historia*. Med särskild hänsyn till den gustavianska tidens agrara reformsträvanden. Stockholm 1961. 329 s., ill. Pris inb. kr 40:—.

Kungl. Patriotiska Sällskapet bildades i slutet av år 1766 på initiativ av den mångsidigt verksam presidenten i Kommerskollegium Edvard Carleson. Dess äldsta historia är på ett invecklat och änu inte helt klarlagt sätt sammanflätad med ordenssamfundet Pro Patria, ursprunget till det ävenledes ännu existerande Sällskapet Pro Patria.

I våra dagar är Patriotiska Sällskapet i huvudsak bekant dels för sin ekonomiska understödsverksamhet på sociala och kulturella områden, dels för sina i olika sammanhang utdelade belöningstecken, numera uteslutande i form av medaljer. Tidigare har sällskapet utövat en mera omfattande och under olika epoker synnerligen skiftande verksamhet, många gånger av stor betydelse för det svenska samhällets utveckling. Det är därför fullt i sin ordning och att hälsa med tillfredsställelse att den snart tvåhundraåriga institutionen uppdragit åt en fackman, numera fil. lic. Staffan Högberg, att teckna dess historia. Resultatet har blivit en innehållsrik och välskriven, därtill mycket vacker volym, som är förtjänt att uppmärksammas av alla kulturhistoriskt intresserade.

Det är också riktigt att förf. lagt huvudvikten vid sällskapets verksamhet under 1700-talet eller fram till den tidpunkt, 1812, när den nybildade Kungl. Lantbruksakademien övertog ett flertal av dess arbetsuppgifter. Staffan Högberg har markerat detta redan på bokens titelsida och det var otvivelaktigt jordbruksintresset i vidaste mening, som bar upp verksamheten och som gör att folk-livsforskningen ännu har mycket att hämta ur sällskapets skrifter och innehållsrika arkiv (förvarat i Riksarkivet). Högberg har öst ur dessa rika källor och satt materialet i relation till vad man eljest känner om tidens förhållanden. På vissa punkter har han härvid haft hjälp av tidigare utförda undersökningar — här kan erinras om Sigfrid Svenssons uppsats Träskopropaganda, med stöd av sällskapet publicerad i denna tidskrift 1944. Ännu återstår dock mycket att göra innan man rätt kan värdesätta betydelsen av den propaganda som 1700-talets ekonomer satte in för att bryta ned allt det slentrianmässiga i svenskt näringsliv. Förf. har snarare under- än övervärderat denna betydelse.

Även bortsett från den belysning som hithörande viktiga frågor få i förf:s omsorgsfulla behandling, innehåller den en mycket omfattande och detaljrik samling kulturhistoriskt värdefulla uppgifter, som säkerligen komma att bli flitigt utnyttjade av den fortsatta forskningen.

G. B.

JOHAN ERNST RIETZ: *Svenskt dialektlexikon*. Ordbok öfver svenska allmogespråket. C. W. K. Gleerups förlag, Lund 1962. XVI+862 s. Pris inb. kr 75:—.

JOHAN ERNST RIETZ: *Svenskt dialektlexikon III*. Register och rättelser av ERIK ABRAHAMSON. A.-B. Lundequistiska bokhandeln, Uppsala 1955. 380 s. Pris kr 50:—.

Under 1840-talet var Johan Ernst Rietz lärare i filosofi vid Lunds universitet, bl. a. som tf professor, men han ägnade sig i stor utstäckning också åt språkforskning. Genom hans försorg publicerades ett flertal svenska medeltidshandskrifter, och han gjorde också betydande förarbeten för en fornsvensk ordbok. Sedan han 1851 blivit kyrkoherde i Tygelsjö, hade han inte längre samma möjlighet att ägna sig åt fornsvenskan, utan i stället tog han upp arbetet på en ordbok över de svenska dialekterna, som han gjort vissa förberedelser till under lundatiden. Materialet till ordboken hämtade han i viss mån ur tryckta källor, men

han gjorde också själv betydande uppteckningar. Framför allt hade han dock kontakt med ett flertal goda meddelare över hela landet. Tack vare bidrag från sin svåger, Englands chargé d'affaires i Stockholm, Charles Manners S:t George, och från Svenska Akademien, kunde han påbörja tryckningen, och 1862 utkom första häftet av ordboken. År 1867, strax före Rietz bortgång, förelåg hela arbetet komplett.

Rietz dialektlexikon har alltsedan dess varit den enda riksomfattande ordboken i sitt slag, men under en lång följd av år har den varit snart sagt omöjlig att få tag på. Det är därför tacknämligt, att den på nytt blivit tillgänglig. Den nya upplagan är en fotolitografisk reproduktion av första upplagan, och för utgivningsprinciperna redogör arkivchefen Sven Benson i en efterskrift. Reproduktionen är tydlig och väl utförd.

Det är ett imponerande ordmaterial, som redovisas i Rietz ordbok. Givetvis är det främst språkforskaren, som har intresse av en dialektordbok, men Rietz skriver i sin inledning bl. a.: "Många af landskapsorden kunna icke förklaras utan att skildra folkets lefnadssätt, hemvanor och vidskep-liga föreställningar. Jag har därför ansett det vara behöfligt att härför redogöra för så vidt som ifrågavarande föremål genom egendomliga benämningar eller talesätt stå i sammanhang med folkspråket. På detta sätt lemnas ej betydelselösa bidrag till sedernas historia och en skildring af den folkegendomlighet, som efterhand genom de nya förhållandena alltmera försvinner". Det citerade visar att också folklivsforskaren här har en källa att ösa ur.

Rietz dialektlexikon är i viss mån uppställt efter etymologiska principer och därför ofta svårhanterligt. Även en språkman kan ibland ha besvär med att hitta rätt i det, eftersom Rietz etymologier inte alltid är korrekta. Denna brist har emellertid så gott som helt eliminerats genom det register som lektor Erik Abrahamsson utarbetat på uppdrag av Kungl. Gustaf Adolfs Akademien. Det upptar ordbokens samtliga ord med hänvisning till sida och spalt. Än mer värdefullt är Abrahamssons register därigenom, att han vid utarbetandet av detta gjort jämförelser med Rietz manuskript och i vissa fall också med hans primäruppteckningar, vilket medfört, att registret innehåller ett flertal rättelser av tryckfel och andra felaktigheter, som smugit sig in i den tryckta upplagan.

Det kanske är något förbryllande, att registret betecknats som del 3 av ordboken. Detta beror på, att Rietz avsåg, att ordboken skulle bindas i två band, med bandskillnad mellan ss 432 och 433, men ordboken förekommer nästan alltid i ett band.

S.-B. V.

LARS LEVANDER † och STIG BJÖRKLUND:
Ordbok över folkmålen i övre Dalarna.
 Skrifter utgivna genom Landsmåls- och
 folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. D: 1.
 Häfte 1: A-Barka. Uppsala 1961. 80 s.
 Pris kr 20:—.
 D: o häfte 2: Barka-Bogräs. Uppsala
 1962. 80 s. Pris kr 20:—.

Fil. dr Lars Levander ägnade en stor del av sitt liv åt utforskningen av Dalarnas dialekter och folkkultur. Bl. a. gjorde han betydande förarbeten för dalmålsordboken, och 1940 började han utarbeta ett manuskript för tryckning. Efter Levanders död år 1950 har arbetet fortsatt av fil. dr Stig Björklund och två häften av ordboken föreligger nu i tryck.

Ordboken är välredigerad, och det är ett mycket rikhaltigt ordmaterial som redovisas ur de ålderdomliga övredalska dialekterna. Varje glosa översätts förutom till riksspråk även till engelska, nå-

got som man kanske tycker vara överflödigt, eftersom den som använder ordboken med största sannolikhet behärskar svenska, men utländska forskare tycks uppskatta arrangemanget.

För folklivsforskaren är litteraturhänvisningarna — i synnerhet till Levanders arbeten i serien Övre Dalarnas bondekultur — av stort värde, men även själva ordboksartiklarna innehåller åtskilliga upplysningar om folktro och folkliv, t. ex. artiklarna *berghund*, *bindstock* och sammansättningarna med *björn*-. Än mer användbar ur folklivsforskarens synpunkt blir ordboken, när den föreligger komplett, eftersom sista bandet är avsett att innehålla illustrationer och utbredningskartor. Tyvärr torde det med den planerade utgivningstakten dröja ett par decennier innan femte och sista delen finns tillgänglig. Om det är tekniskt möjligt att publicera illustrationsdelen innan samtliga textdelar kommit ut, så skulle säkert många hälsa detta med tillfredsställelse.

S.-B. V.

SVENSK KULTURHISTORIA

i böcker utgivna av Nordiska museet

<i>Hästslakt och rackarskam. En etnologisk undersökning av folkliga fördomar</i> av Brita Egardt	40:—	<i>Fångstgropar och stalotomter</i> av Ernst Manker	100:—
<i>Väderkvarnar och vattenmøllor</i> av Sven B. Ek	45:—	<i>Lapparnas heliga ställen</i> av Ernst Manker	100:—
<i>Scots in Sweden</i> av Jonas Berg och Bo Lagercrantz	7:—	<i>Modedräkter 1600—1900</i> av Gunnel Hazelius-Berg	7:—
<i>Tapeter</i> av Ingemar Tunander ..	9:—	<i>Leksaker och spel</i> av Arne Biörnstad	6:—
<i>Nordsvenska studier och essayer</i> av Manne Hofrén	30:—, inb. 38:—	<i>Svenska byar, I—II</i> , av Sigurd Erixon	60:—
<i>Bastu och torkhus i Nordeuropa</i> av Ilmar Talve	48:—	<i>Smycken i svensk ägo</i>	24:—
<i>Studier i svenskt repslugeri</i> av Allan Nilson	40:—	<i>Staffordshirefigurer</i> av Rut Liedgren	10:—
<i>Broderier</i> av Anna-Maja Nylén	5:—	<i>Leva i brukssamhälle</i> av Björn Hallerdt	12:—
<i>Äggkoppar, äggställare och äggställ</i> av Nils G. Wollin	16:—	<i>Så bodde vi. Arbetarbostaden, som typ- och tidsföreteelse</i> av Rut Liedgren	15:—
<i>Spelkort</i> av John Bernström ..	7:—	<i>Parkettläggarna</i> av Arvid Lundström	10:—
<i>Bruks herrgårdar i Gästrikland</i> av Hans Beskow	45:—	<i>Ur och urverk</i> av Sten Lundwall	18:—
<i>Helgerum i Tjust</i> av Manne Hofrén	14:—	<i>Gardiner och gardinuppsättningar. En kulturhistorisk studie</i> av Gunnel Hazelius-Berg	12: 50
<i>Flaskor och glas</i> av Elisa Steenberg	9:—	<i>Generationsväxlingar inom romantikens klassicism</i> av Sten Lundwall	40:—
<i>Löfholmens Theatersällskap 1828—1830</i> av Arvid Bäckström	15:—	<i>Livgardisten han kommer till Gud. Studier i den militära folkdiktningen</i> av Mats Rehnberg	7:—
<i>Dalmålningarna och deras förlagor</i> av Svante Svärdröm ..	18:—	<i>Kistor</i> av Gösta von Schoultz ..	4:—
<i>Mögsjö dagbok, Verskrönika från Mögsjön, Kalhyttan, Filipstad och Ransäter åren 1793—94</i> av Anders Fahlbeck	35:—	<i>Organisterna i Västerås stift</i> av Josef Sjögren	40:—
<i>Gångstigslandet</i> av Sigurd Dahlbäck	20:—	<i>Folkdräkter</i> av Anna-Maja Nylén	12:—
<i>Linvävarämbetet i Malmö och det skånska linneväveriet</i> av Ernst Fischer	36:—	<i>Folkligt dräktskick i Vingåker och Österåker</i> av Anna-Maja Nylén	16:—
<i>Lappmarksgravar</i> av Ernst Manker	35:—	<i>Prästgårdsminnen</i> av Lars-Gabriel Andersson	10:—

Skrifter från Folklivsarkivet i Lund utgivna genom Sällskapet Folkkultur

JOHN PAPE: *Kloka flickan från Vallåkra.*
Lund 1949. 176 sid. Pris kr 9: 50.

JOHAN PETTERSSON: *Kupolbyggnader med falska valv.*
Engl. summary. Lund 1954. 56 sid. Pris kr 6: 00.

NORDEN OCH KONTINENTEN

Föredrag och diskussioner vid Trettonde nord. folklivs- och folkminnesforskarmötet i Lund 1957. Deutsches Ref. Lund 1958. 208 sid. Pris kr 16: 00.

KARL MATTISSON: *Det sydsvenska halmtaket.*
Deutsches Ref. Lund 1961. 179 sid. Pris kr 20: 00.

AXEL HÖRLÉN: *Knyppling och knypplerskor i södra delen av Ingelstads härad.*
Deutsches Ref. Lund. 1962. 136 sid. Pris kr 16: 00.

NILS-ARVID BRINGÉUS: *Brännodling.*
En historisk-etnologisk undersökning. Engl. summary. Lund 1963. 183 sid. Pris kr 20: 00.

CWK GLEERUP, LUND